

MLADI IN KULTURNA POLITIKA

Očitno in nespregledljivo je dejstvo, da je dan slovenske kulture neločljivo povezan z osebnostjo dr. Franceta Prešerna, ki je skozi poezijo uveljavil slovenski narod v njegovi samozavesti.

Od takrat je skrb za jezik in njegovo kulturo prisotna v duhovni zavesti Slovencev. Prav to botruje dejstvu, da književniki še dandanes postavljajo in predstavljajo temelje družbene zavesti. Odpirajo bistvena in usodna politična vprašanja, ki niso samo vprašanja slovenstva, čeprav si nekateri umišljajo ravno nasprotno.

Zadnje čase, ko se je ob pomembni podpori Zveze socialistične mladine dejansko uspovstavlila demokratična javnost, bi bilo mogoče pričakovati usmerjanje pisa-

teljev svojemu temeljnemu umetniškemu poslanstvu. Vendar nas že kratek premislek prepriča o nasprotnem. Književniki še vedno zavzeto in z nezmanjšanimi napori posegajo v temeljna politična razmerja. Kultura se še vedno izkazuje za eno temeljnih področij izražanja mnenjskega in političnega pluralizma.

In prav je tako, saj je ob vseplošni družbeni krizi in padcu življenjskega standarda nemara povsem razumljivo, da kultura kot eno tistih področij družbene ustvarjalnosti, ki so najbolj prizadete, to prizadetost tudi politizira. Razmere od proizvajalcev kulturnih dobrin zahtevajo naporno iskanje sredstev, s tem pa seveda tudi prizadevanja za globalno prerazpodelitev družbene

moči v korist samosvojih ustvarjalcev.

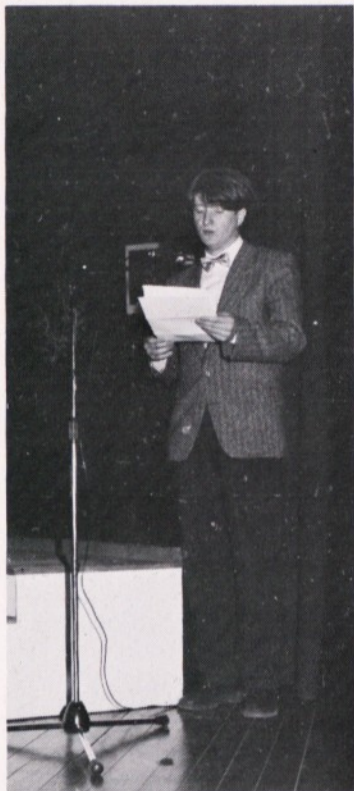
Najbolj trpi kultura mladih; še neveljavljeni ustvarjalci, pripadniki mlade generacije, krizo najbolj občutijo tudi na vseh drugih področjih družbenega življenja. Zaradi pomena njihove vloge v kulturnem prostoru bi kazalo v časih napovedanih družbenih sprememb posvetiti ustrezno pozornost prav tem ustvarjalcem in novim kulturnim praksam. Zagotoviti jim je treba sredstva in družbeno podporo, da bodo lahko opravljali svoje poslanstvo čimbolj uspešno in neobremenjeno. Da pa bi to lahko počeli, jim moramo omogočiti, da se izražajo na sebi lasten način - skratka - svobodno. Prav taka mora ostati tudi njihova

pozicija v odnosu do dnevne in uradne politike.

Preboj naših kulturnih ustvarjalcev v tujino je danes prej izjema kot pravilo. Tega ni kriva kvaliteta njihove umetniške produkcije. Redki, ki jim je uspel prodor v tujino, lahko potrdijo, da takšen uspeh nikakor ni rezultat načrtovanega in usklajenega delovanja in rezultat celovite kulturne politike. Ob odpiranju političnega prostora za nove ideje in poudarjanju izvoza v gospodarski sferi ne gre pozabiti na potrebo potrebnih premikov še v kulturni politiki. Treba je reči še to, da so stvaritve kulture v našem družbenem prostoru najpogosteje vrednotene samo kot nacionalne vrednote. Zato se zdi potrebno nadživeti cankarjansko

Jože Kramberger, *Tihožitje s suhim sadjem*, olje-platno, 1987

hrepenenje in - žal - že kar pregovorno slovensko jokavost in utesnjenost. Ob upoštevanju estetskih kriterijev bi morali s povezovanjem v svet podpreti živo in kreativno ustvarjalno vrenje, ki ga vselej brez predsodkov soustvarja mlada generacija. Na tem mestu se je treba vrniti in reči: cankarjanskega hrepenenja, jokavosti in provincialne utesnjenosti se mora razbremeniti pred vsemi in predvsem naša politika.

Branko Greganovič

(Branko Greganovič, predsednik predsedstva Zveze socialistične mladine Jugoslavije, je govoril na slovesnosti v počastitev Prešernovega praznika 1989 v Kulturnem domu v Slovenj Gradcu; občinstvo je njegov nastop toplo pozdravilo).

Kulturni utrip 1988/89

Kljub različnim težavam, največ denarnim, je kulturno življenje v občini Slovenj Gradec bilo v obdobju enega leta (maj 1988-1989) izredno pestro in glede na različne vrste dovolj razgibano, tako da je vsakdo lahko našel kaj zase. Vsa kulturna društva v občini (pa tudi Zveza kulturnih organizacij) so nadaljevala prizadevanja, ki so si jih zastavila že prejšnje leto (-a): največ nastopov in prireditev so pripravili pevski zbori - ta dejavnost vsekakor prednjači tako glede na število zborov kot sodelujočih.

Koncerte so bodisi pripravili na domačih odrih ali so gostovali, nekateri zbori pa so tako oznamenovali tudi delovne jubileje (moški pevski zbor Kope, mešani pevski zbor KUD Splošne bolnišnice in ženski upokojenski zbor). Mešani pevski zbor Slovenj Gradec je v juniju lani gostil moški pevski zbor iz Strmca in koncert je bil pri ljubiteljih petja izredno toplo sprejet. Posebej je spodbudno, da je organizacija gostovanj bila na podobni ravni kot prejšnje leto. Recimo: člani kulturnega društva iz Podgorja so se udeležili srečanja ljudskih pevcev in godcev v Laškem, moški pevski zbor Kope in mešani pevski zbor iz Slovenj Gradca sta sodelovala na reviji „Pesem“ v Zagorju in Titovem Velenju, mladinski pevski zbor Osnovne šole Slovenj Gradec je nastopil na mladinskem pevskem festivalu v Celju, Slovenski oktet je pel v mestni cerkvi, moški pevski zbor Vres s Prevalj je pripravil koncert ljudskih in umetnih pesmi na SS E. Kardelja, uspešna je bila občinska revija pevskih zborov, zatem pa zaključno srečanje pevskih zborov Koroška poje v Črni na Koroškem (5. maja): tam sta nastopila tudi MPZ Kope in mešani pevski zbor Slovenj Gradec. Vsekakor pa v tem okviru ne smemo pozabiti še naslednjih pomembnih kulturnih prireditev: zelo naklonjeno je bil sprejet koncert Pihalnega orkestra milice iz Ljubljane, koncert samospelov Huga Wolfa, pripravili so ga graški študentje, dal-

je, koncert glasbenikov Akademije za glasbo z Dunaja s samospeli Huga Wolfa: to so že prve prireditve v počastitev 130-letnice rojstva našega rojaka in genialnega skladatelja svetovnega slovesa - H. Wolfa. Osrednje prireditve bodo prihodnje leto v Slovenj Gradcu, Ljubljani, Mariboru, na Dunaju in še kje.

Preden spregovorimo še o delu drugih skupin in njihovih dosežkih, navedimo povzetek ocene prof. Dragice Žvar, ki je spremljala sklepno srečanje odraslih pevskih zborov Koroška poje v Črni na Koroškem, kjer je sodelovalo devet zborov iz koroške krajine. Prof. Žvarova ugotavlja, da vseh devet zborov ustreza kvaliteti prireditev. Vendar vsi ne morejo sodelovati v nadaljnjem tekmovanju,

zato sta se na prireditve „Pesem“ uvrstila moški pevski zbor Janko Vincenc - Harkov iz Radelj (dirigent Branko Čepin) ter moški pevski zbor Kope (dir. Janja Linasi). Na srečanju Naša pesem v Mariboru pa bodo nastopili: mešani pevski zbor KUD Slovenj Gradec (dir. Almira Čegovnik), moški pevski zbor Fužinar z Raven na Koroškem (dir. Branko Čepin), mešani pevski zbor iz Vuzevice (dir. Danica Pokeršnik) in moški pevski zbor Vres s Prevalj (dir. Joško Kert). Prof. Žvarova je pohvalila „vestno in načrtno delo zborov in zborovodij ter zagnano delo vodstva Koroške pevske zveze“. Vsekakor lepo priznanje in spodbuda!

Tudi mladinski pevski zbori vsako leto primerjajo napredek in kvaliteto na občinskih revijah, najboljši pa se srečajo na medobčinski reviji oz. srečanju: letos je taka prireditev bila na Muti. Dramskim skupinam je v tej sezoni nekoliko pošla sapa, kajti le gledališka skupina KUD Mislinja je pripravila premiero. Zato pa so bili zelo dejavni lutkarji in lutkarski krožki, ki so pripravili bogate novoletne programe. Lutkarska skupina Osnovne šole Franjo Vrunč je sodelovala na medobčinskem srečanju lutkarjev v Črni, Zveza kulturnih organizacij pa je ob podpori vrtcev in šol ter združenega dela in ZKO Slovenije uspešno organizirala XIX. srečanje slovenskih lutkarjev, ki je bilo v Slovenj Gradcu od 30. marca do 1. aprila. Sodelovalo je skoraj dvajset skupin iz vse Slovenije, nastopili pa so v Slovenj Gradcu, Podgorju, Šmartnu in Mislinji. Tako je vsa občina, predvsem pa mesto, živela in polno sodelovala s to otroško kulturno radoživostjo.

Močno je opozorilo nase kulturno društvo Splošne bolnišnice: društvo redno organizira razstave članov likovne sekcije (Bogomir Celcer, Breda Celcer, Lojze Pogorevc) ter drugih likovnih ustvarjalcev, zadnje čase pa pripravlja Nado Vodopija, predsednik društva, zelo odmevne pogovore z znanimi pisatelji in javnimi delavci - Tonetom Partljičem, Ciriлом Zlobcem, napovedano je srečanje s Predragom Matvejevičem itd.

Letošnji kulturni praznik in tradicionalna označitev sta dobila nove poudarke: na slovenjegraški prireditvi je govoril Branko Greganovič, predsed-

nik predsedstva ZSMJ, na slovesnosti v Mislinji pa pisatelj in publicist Jože Javoršek. Kulturne prireditve so se v tem kraju vrstile ves teden. Slovenjegraški praznični kulturni program je dopolnila podelitev Bernikerjevih priznanj ter predstavitev prvega samostojnega filma koroških Slovencev - Tevžej.

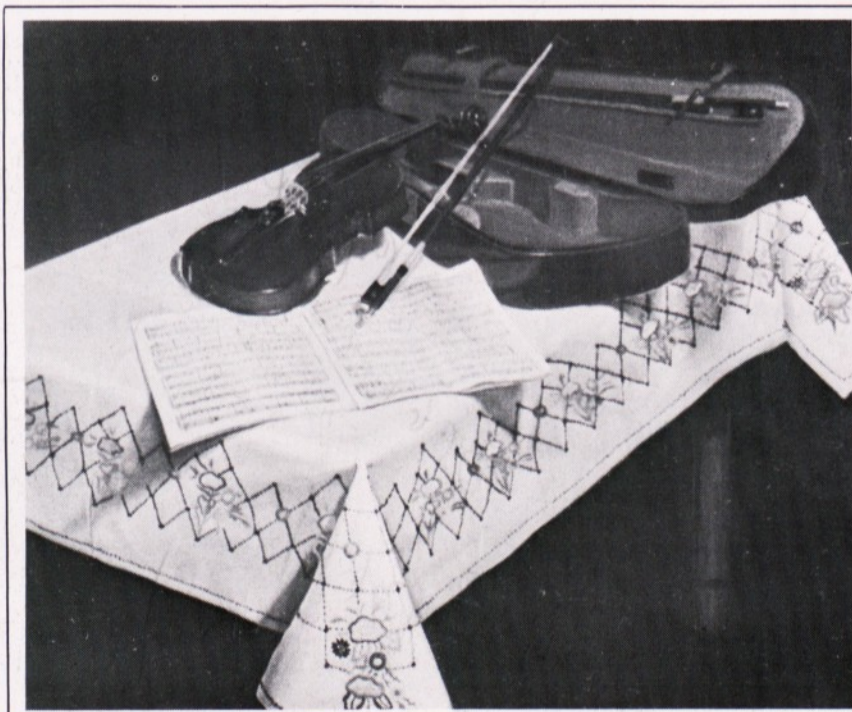
Decembra lani je knjižna založba Drava iz Celovca prvič v Slovenj Gradcu neposredno predstavila koroški koledar in knjižno zbirko na posebni literarno-informativni prireditvi v knjižnici Ksaverja Meška: nastopili so Janko Messner, pisatelj, Andrej Kokot, pesnik, in predstavnik založbe. Slovenjgradčani so tako imeli priložnost neposredno spoznati del izdajateljske dejavnosti koroških Slovencev.

Novoletna bralni kulturi pomeni ustanovitev splošne knjižnice v Mislinji (oddelek matične knjižnice iz Slovenj Gradca). Kino Slovenj Gradec je označil 60-letnico delovanja s slovesno premiero slovenskega filma Odpadnik (rež. B. Šprajc).

Dragocen in zgodovinski pomemben kulturni dogodek predstavlja izid monografije o življenju in delu slikarja Karla Pečka: izid je pospremila tiskovna konferenca v Slovenj Gradcu, na kateri so spregovorili ustvarjalci knjige in K. Pečko, sledila pa je otvoritev velike retrospektivne razstave, s katero se je Pečko predstavil v novi ustvarjalni luči. Oba dogodka sta močno odmevala v slovenski kulturni javnosti.

V Mladinski knjigi so se predstavili pesniki Pesmi štirih (Ciril Zlobec, Tone Pavček, Janez Menart, opravičil se je Kajetan Kovič) in spregovorili o svojem pesniškem in kulturnem delu: srečanje je bilo poseben praznik slovenske pesniške besede v Slovenj Gradcu. Lani v jeseni je Svet knjige opozoril na svojo desetletnico in na prizadevanja za širitev števila članov in negovanje bralne kulture, Svetlana Makarovič je v prednovoletnih dneh razveselila s petjem in recitiranjem svojih pesmi najmlajše bralce in poslušalce, založba Kmečki glas pa je v Mladinski knjigi konec januarja predstavila obsežen izbor strokovnih knjig, ki so namenjene kmetijem, čebelarjem, živinorejcem, vrtničarjem itd.

Najbrž je prav, da v tem pregledu opozorimo še na naslednje podatke: oktet Lesna pripravlja izdajo kasete z

Jože Kramberger
Violina, olje-platno,
1988

ljudskimi in umetnimi pesmimi, ki jih zadnje čase prepeva (dir. Tone Gašper), radijska ekipa RTV Ljubljana je v Podgorju posnela koncert družinskega petja, mariborska pa zaključno srečanje koncerta Koroška poje.

Letošnja gledališka sezona (oz. program gostovanj) je bila nekoliko okrnjena, saj smo namesto šest, videli le

štiri predstave: Gala (izvedba Goran Matovič in Perica Martinovič iz Zagreba), Peržani (Mladinsko gledališče iz Ljubljane), Premeteno dekle (Mestno gledališče ljubljansko) in Ta veseli dan ali Matiček se ženi (Slovensko narodno gledališče Maribor). Razen tega je Kulturni dom Slovenj Gradec organiziral še deset lutkovnih predstav, namenjenih za najmlajše

gledalce. Prepričani smo, da bo kljub težavam gledališki abonma tudi v prihodnje pomemben del kulturnega dogajanja v Slovenj Gradcu.

Vsekakor še zdaleč nismo navedli vsega (recimo, sodelovanja posameznih skupin ob različnih priložnostih v domačem kraju, ali - o srečanju folklornih skupin, kjer sta sodelovali šmarška in podgorska skupina, Rej

in Pastirci, ali o nastopu malih vokalnih skupin in oktetov v Dravogradu itd.), vendar že to, o čemer smo spregovorili, kaže, da je bila bera pretekle sezone dovolj bogata in kvalitetna in da bo potrebno to zagnanost in prizadevanja tudi v prihodnje vsestransko podpreti, saj želimo življenjski svoj čas in prostor živeti kar najbolj polno in bogato!

Slovenske lutke in kralj Matjaž

Čeprav se brada kralju Matjažu še ni devetkrat ovila okoli mize, da bi se zato prebudil, pa so ga najbrž predramili številni lutkarji in obiskovalci XIX. srečanja slovenskih lutkarjev, ki je potekalo od 30. marca do 1. aprila v Slovenj Gradcu.

Z živopisnega lepaka, ki so ga pobarvali otroci slovenjegraških vrtcev in osnovnih šol, je z enim očesom zrl na radoživno množico lutkovnih ustvarjalcev in tistih, ki so spremljali njihove dosežke. Reka obiskovalcev je usahnila šele ob zaključku srečanja, številni otroci, ki so žal ostali pred zaprtimi vrati nabito polnih dvoran, pa so dokaz, kako lutkovne predstave še vedno preredko ponujamo domišljiji mladega gledalca.

Izbor predstav letošnjega srečanja je opravila Helena Šobar-Zajc, umetniški vodja Lutkovnega gledališča Jože Pengov v Ljubljani. Po ogledu štiridesetih predstav na območnih srečanjih lutkovnih skupin po vsej Sloveniji jih je izbrala deset.

V petih so se predstavili otroci in mladinci, v petih pa odrasli. Poleg teh smo lahko spremljali tudi dosežke slovenskih profesionalnih lutkarjev, saj je srečanje edino v Jugoslaviji, ki prikazuje prerez enoletnega dela amaterjev in profesionalcev. Na podlagi opazovanj otrok pri igri so vzgojiteljice VVO Markovec iz Koprna pripravile lutkovni kolaž znanih avtorjev poezije za otroke SMEHIŠA. Čarobne in duhovite lutke iz sestavljenih elementov so na preprosti sceni čudovito predstavile zemeljski in pravljичni svet. Mala lutkovna melodrama Svetlane Makarovič Taca muca je bila plod dela otroške skupine OŠ Miloša Ledineka s Črne na Koroškem. Predstava je obogatila izredna likovna in glasbena ubranost, le z animacijo skoraj ploskih lutk so imeli otroci nekaj težav. Študentska lutkovna skupina Čačke iz Kranja je v Nagajivi hruški Zvonimirja Baloga obravnavala probleme ekologije našega planeta. Izpostaviti moram fasmarijone (likovnik Saša Kump), tako v tehnološki izvedbi kot v precizni animaciji lutkarjev. Uspešna komponenta predstave je bilo gledališče senc, ki je z usklajenimi zvočnimi efekti doseglo popoln uspeh. Lutkovna skupina Cvek čvek OŠ Dušan Kveder iz Litije je s predstavo Mojca Pokrajculja pokazala, kako se otroci znajo igrati z lutko in svoje impulze prenašati nanjo.

Z zanimivimi preprostimi marionetami so zaigrale Glavnega petelinčka vzgojiteljice lutkovne skupine DPD Svoboda Radko Smiljan iz Lenarta. Lutkovna skupina Palčki OŠ Gornji Senik nam je zastavila Uganke, zanke, zavozlanke Jožice Roš. Otroci iz Porabja so nas presenetili z izredno lepim slovenskim jezikom, s sproščeno komunikacijo s publiko in z igro z lutko. Koledar Marije Štancer iz Romea Volka v izvedbi lutkovnega krožka OŠ Podgrad je bila zelo enovita,

poetična in najbolj celovita otroška predstava.

Mojstrstvo igre z lutko in pravi, animacijsko in igralsko odlični dosežek so prikazali lutkarji skupine DPD Svoboda Bežigrad v predstavi Racman, ki je nastala po motivih Tine Gurevičeve. Lutke Čez cesto iz Kranja so pripravile kar dve predstavi; odrasla skupina je prikazala Cirkus, izredno zanimivo predstavo v posebnih tehnikah žive roke. Zopet pa so presenetili člani mlajše skupine, ki so pod vodstvom mentorice Vaske Trobec prikazali priredbo Michaela Foremana Ne, človek nima prav. Z izjemnim občutkom in pravim men-

torskim pristopom je Vaska Trobec vodila otroke do uprizoritve, ki, kot še nekatere druge, izpostavlja problem ekologije.

Profesionalni lutkarji so se letos predstavili takole: Lutkarski solist Cveto Sever iz Kranja z Belinovo nočno zgodbo, lutkovno gledališče Papilu iz Ankarana z Andersenovo pravljico Kraljična na zrnu graha, lutkovno gledališče Jože Pengov iz Dravelj z Molièrovim Žlahtnim meščanom, lutkovno gledališče iz Maribora s priredbo Armanda in Joli Jelene Sitarjeve in Lutkovno gledališče Ljubljana s predstavo Zlatka Krilića Zaigramo z lutkami.

Gostje letošnjega srečanja so bili lutkarji Narodnega pozorišta Toša Jovanović, Lutkarska scena iz Zrenjanina s predstavo Stevana Pešiča Vesela hiša.

XIX. srečanje slovenskih lutkarjev je bilo prikaz dela in ustvarjalnosti, iskanja novih poti v lutkarstvu po naši, slovenski poti. Prikazalo je sposobnost lutkarjev, ustvarjalcev fantazijske preobrazbe predmetne resničnosti. To pa je vrednota, ob kateri še kralj Matjaž ne more tako mirno spati.

Tine Varl

Lutkarski kašipot v poročni dvorani Rotenturn: Metka Zobec, Helena Šobar-Zajec, Dubravka Zrnčič, Igor Cvetko. Slovenj Gradec, 30. 3. 1989

LS Palčki, Gornji Senek, LR Madžarska. Nastop na XIX. srečanju slov. lutkarjev v Slovenj Gradcu 30. 3. 1989

Bernekerjeva nagrada in plakete

V skladu s pravilnikom o podeljevanju Bernekerjevih priznanj je žirija za podelitev odločila, da dobi Bernekerjevo nagrado za leto 1989 Anica Meh iz Podgorja, Bernekerjeve plakete pa: Matjaž Gostenčnik iz Slovenj Gradca, Milosav Mičović iz Slovenj Gradca in Peter Tovšak iz Mislinje; posebno Bernekerjevo plaketo pa Ernest Vig iz Slovenj Gradca.

Utemeljitev:

ANICA MEH se je rodila leta 1932. Prvo njeno delovno mesto je bilo na šoli v Završah, nato v Podgorju in Slovenj Gradcu, zdaj je upokojena. Kot prosvetna in kulturna delavka je razvila široko dejavnost v okoljih, kjer je živela in delala: največ časa in naporov je posvetila kulturnim prizadevanjem, saj je vodila številne mladinske pevske zборе, ki so posegali na različnih revijah in tekmovanjih po najvišjih mestih in odličjih, organizirala ženski pevski zbor v Podgorju, vodila Lovski moški pevski zbor Podgorje, ki je v času od 1973-1976 gostoval v številnih krajih po Sloveniji ter sodeloval v kmetijski TV oddaji, učila moški pevski zbor 14. divizije v Doliču, ki je prepeval na mnogih proslavah od Vitanja, Velenja do Slovenj Gradca, ter vodila in vodi mešani pevski zbor Podgorje, ki sodeluje na vseh krajevnih in številnih občinskih prireditvah, ter Doliški oktet. Ko je bila učiteljica na Završah, je vodila tudi gledališko skupino Toda jedro njenega kulturnega delovanja je vendarle bilo in je folklor: narodne plesne je učila najmlajše pa pionirje, mladince in tudi člane kulturnih društev - na Završah, v Podgorju in Slovenj Gradcu. Poleg neumornega mentorskega dela jo je vse bolj začelo zanimati tudi bogastvo folklorne v naši dolini in s poklicno kolegico Francko Gornjec sta raziskovali ljudska oblačila in običaje ter zbirali ljudske pesmi. Ešej o izkušnjah in spoznanjih je bil objavljen v Odevanjih. Vztrajno delo s folklorno skupino je rodilo kvalitetno rast

Pod lipo, ki so jo posneli v Starem trgu itd.)

Posebej kaže poudariti, da je tov. Mehova svoje bogate izkušnje in spoznanja zavzeto posredovala mentorjem folklornih skupin iz Slovenije na seminarju na Ravnah (1979, 1980), še posebej pa za mentorje folklornih skupin pomursko-podravske krajine 1986 v Mariboru.

Tov. Mehova je na šoli v Podgorju uredila tudi poseben folklorni kotiček, ki je ob 4. republiški folklorni reviji v T. Velenju, kjer so ga predstavili, vzbudil posebno zanimanje in pozornost.

Ob tem skromnem pregledu skoraj nepregledno bogatega kulturnega delovanja, ki je zavezal tov. Mehovo, njen prosti čas, ljubezen in znanje, moramo posebej poudariti misel, kako dragoceno delo je opravila in ga še opravlja, ko izročila naših dedov in očetov, babic in mater prenaša na mlado generacijo, da bi preteklost povezala s prihodnostjo, korenine z deblom in vejami, da bi se plemeniti duhovni sokovi neovirano pretakali v izkušnjo in zavest prihodnjih rodov.

S tem pa je tudi ustvarjala in potrjevala naš ugled v slovenskem in jugoslovanskem prostoru v tej specifični kulturni zvrsti. Marsikatero dragocenost je otela pozabi in izgubi s poudarjeno mislijo, kako moramo ravnati z našo kulturno dediščino in kako je vsaka generacija k temu procesu dolžna prispevati svoj delež. Tov. Anica Mehova je ves čas delovala tudi v številnih družbenih in društvenih organizacijah in še deluje

MATJAŽ GOSTENČNIK, rojen 1951. leta v Slovenj Gradcu, po poklicu organizator dela, zaposlen v DO Lesna Slovenj Gradec, se je leta 1976 dejavno vključil v moški pevski zbor Slovenj Gradec. Srčno in vztrajno se je zavzemal za rast zbora in njegove materialne temelje, ko je zboru tudi predsedoval. Zavzeto in dosledno delo ter jasne programske usmeritve so vzbudile zaupanje in utrdile spoštovanje: leta 1982 je bil izvoljen za predsednika KUD Slovenj Gradec. Društvo je delovno vodil štiri leta in ga organizacijsko utrdil: število članov in delovnih skupin se je povečalo, pritegnil je mlade v kulturna prizadevanja, še več, tudi struktura članstva je postala pestrejša.

Društvo oz. posamezne skupine so prav v tem času navezale stike s kulturnimi društvi zunaj naših meja (recimo - z moškim pevskim zborom Globasniški publi ali s pevskim zborom iz Nabrežine pri Trstu ter slovenskim kulturnim društvom v Šafhauznu v Švici). Da je društvo organizacijsko in denarno vse to zmoglo, je nedvomno osrednja zasluga tov.

Matjaža Gostenčnika, ki je našel pravičnost donatorjev in pokroviteljev. Izkušnje, organizacijska prizadevanja ter skrb za kvalitetno rast kulturnih dogajanj je uveljavljal in še uveljavlja v gledno in dosledno tudi kot predsednik zbora izvajalcev pri Občinski kulturni skupnosti Slovenj Gradec ter kot član številnih odborov in komisij, sveta za kulturo pri občinskem sindikalnem svetu (drugi mandat) in kot kulturni animator v delovni organizaciji. Vsa leta redno sodeluje pri organizaciji krajevnih ali občinskih kulturnih prireditev (Mi za mir - 1985, Odprta vrata Slovenj Gradca itd.) Tov. Gostenčnik žrtvuje za to plemenito delo veliko svojega časa in delovnih naporov, kajti zaveza, da kultura bogati človeka osebno ter naše skupno življenje, mu pomeni življenjsko vodilo, da so taki cilji vredni velikih naporov in vsestranskega delovanja.

MILOSAV MIČOVIČ, rojen 1949. leta v Ratkovu, SAP Vojvodina, laborant v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec, je pred šestimi oz. sedmimi leti predlagal ustanovitev KUD v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec, še več, z veliko delovno vnemo in iznajdljivostjo je zbral kulturne zanesenjake in usmeril ustanovitelje posameznih sekcij k neposrednim delovnim ciljem. Društvo je izoblikovalo tri sekcije - pevsko, likovno in dramsko: v slednji deluje kot igravec in režiser. Sekcija je pripravila nekaj opaznih uprizoritev, s predstavami gostovala tudi zunaj občine in tako uspešno obnovila nekdanjo igralsko angažiranost Slovenj Gradca in njegovega društva. Veliko naporov in garaškega dela je bilo potrebno za pripravo predstav (Smrt predsednika hišnega sveta, Piknik, Večna lovišča, Laboratorij) in vse uprizoritve so bile z naklonjenostjo sprejete pri domačem občinstvu. Pozornost so vzbudile tudi v sredstvih javnega obveščanja.

Tov. Milosav Mičović redno aktivno sodeluje pri organizaciji drugih kulturnih prireditev v kraju (novoletne prireditve, Odprta vrata Slovenj Gradca itd.) in v okviru KUD Splošne

bolnišnice Slovenj Gradec - programi otvoritev razstav v galeriji dr. Stane Strnad ali ob drugih slovesnih priložnostih.

Tov. Mičović tako neumorno razdaja organizacijske in poustvarjalne sile za rast ugleda kulturnega društva in kulture sploh kot večni optimist in animator, predvsem pa kot človek, ki se je ob svojem poklicnem delu zavezal žlahtnosti sadov in vrednot narodne in človeške omike.

PETER TOVŠAK, rojen 1942 v delavsko-kmečki družini v Mislinji, diplomirani elektroinženir, zaposlen v Gorenju v T. Velenju, je že kot gimnazijec ravenske gimnazije deloval v različnih kulturnih skupinah, in to na šoli in v domačem kraju. V Ljubljani je prepeval v APZ Tone Tomšič. Po vrnitvi v domači kraj se je pridružil dramski sekciji domačega kulturnega društva - kot režiser in igravec. Prav po njegovi zaslugi je dramska skupina uprizorila številna zahtevna dramska dela domačih in tujih avtorjev in tako bogato poživila kulturno dejavnost v Mislinji in občini.

S pronicljivo analitičnostjo, delovno zagnanostjo in širokim zgledom v režiserskih postopkih je oblikoval zahtevne postavitve na ljubiteljski kvalitetni ravni in dokazal, kaj je mogoče z vztrajnostjo, doslednostjo, entuziazmom in strokovnim delom doseči.

Tov. Peter Tovšak je odgovorno in zavzeto vodil gradbeni odbor za prenovno kulturnega doma v Mislinji, prenova je bila uspešno zaključena leta 1986. Veliko zagnanosti in entuziazma pa izžareva predsednikovanje KUD Mislinja. Temelj društvene dejavnosti predstavljajo moški pevski zbor, ki je aktivno navzoč v kulturnem življenju kraja, občine in krajine, dramska sekcija in pionirsko kulturno društvo. Tov. Tovšak si vztrajno prizadeva, da bi društveno programsko zasnovano kljub težavam obogatili in poglobili in da bi društvo razvilo še prodornejše oblike kulturnega delovanja in ponudilo pestro strukturo kulturnih dobrin krajanom in občanom vseh poklicev in rodov.

Prepričani smo, da predstavlja tudi Bernekerjeva plaketa spodbudo in potrditev teh kulturnih načrtov in hotenj!

ERNEST VIG, direktor DO Progres Slovenj Gradec, se je rodil leta 1936 v Kosovski (Titovi) Mitrovici, končal višjo elektrotehniško šolo v Čačku in zatem opravljal številne odgovorne delovne naloge v DO Telekomunikacije v Ljubljani, pa v Svetlosti, Konstruktorju in PIK Tamiš v Pančevu ter v DO Projektinvest, Brodoinpeks in PKB Kosmajmont v Beogradu. Kot je znano, je bil med glavnimi nosilci projekta ustanavljanja nove DO Progres v Slovenj Gradcu. Delovna organizacija Progres se je pod njegovim vodstvom in v dogovoru z izvršnim svetom skupščine občine Slovenj Gradec lotila obnove oziroma revitalizacije stare šole oz. graščine (grajskega dvorca) v Šolski ulici, vložila v projekt in izvedbo velika sredstva in si tako pridobila delovne prostore, hkrati pa rešila

Anica Meh - dobitnica Bernekerjeve nagrade 1989 Slovenj Gradec, 3. 2. 1989

in vidnejše uspehe: skupina Pastirji izpod Uršlje je dosegla velik uspeh, ko je nastopila v slovenskem finalu tekmovanja v Križankah, pa na mednarodnem srečanju folklornih skupin v Beltincih ter Topolščici in Karlovcu, kjer je zastopala Slovenijo. Da o drugih nastopih v občini, krajini in Sloveniji ne govorimo! (Kot npr. da so plesali v pozdrav generalnemu sekretarju OZN Perezu de Cuellarju, ko je leta 1985 obiskal Slovenj Gradec, ali da so nastopili v TV oddaji

- kot članica različnih odborov, vodja skupin ali mentorica; recimo: kot predsednica občinske komisije za folkloro pri ZKO Slovenj Gradec, članica UO ZKO Slovenj Gradec, članica združenja za folkloro pomursko-podravsko-koroške krajine itd. Velik je delež, ki ga je tov. Mehova dodala k podobi naše kulture: Bernekerjeva nagrada naj ji pomeni naklonjeno potrditev vseh dosežkov in prizadevanj na tem plemenitem delovnem področju!

pred propadom enega izmed dragocenih kulturnih spomenikov našega mesta in koroške krajine, poslopja torej, s katerim je dolga stoletja povezana zgodovina našega mesta. Z občutljivo obravnavo posameznih arhitektonskih prvin zgradbe in njene zgodovine (projektno dokumentacijo je izdelal arh. Branko Somborac), s poudarjenim živim odnosom do naše kulturne dediščine, predvsem pa kot zgled, kako je mogoče tudi v sedanjem kriznem času združevati interese več področij, če obstajajo cilji oz. namen ter volja, da funkcionalnost, zgodovinska danost ter kriteriji sodobne arhitekture najdejo uravnoteženo rešitev. Obnova manifestira velik poslušnost nosilcev programa in privrženost dejavnemu spoštovanju kulturne dediščine, ki jo s ponosom ohranjamo našim zamcem.

Tov. Ernest Vig je bil vseskozi motor tega pomembnega kulturnozgodovinskega dejanja!

(Prenovljeno poslopje so odprli ob občinskem prazniku - 4. junija 1988)

Bogdan Pogačnik - rezervni Slovenjgradčan

Priznam, da me je, še posebej, ker sem trenutno sam v zagatnih občutjih, nekoliko obtežilo prijatelj, profesorja Toneta Turičnika, da naj bi za prihodnjo številko Odsevanj napisal nekakšen intervju o sebi in Slovenj Gradcu. A ker v življenju - razen, če bi šlo za ukaz nasilja - nikoli nisem rekel „ne“, sem se odzval tudi tokrat. Ker pa vse življenje improviziram, delam bolj mimogrede, bolj po občutku kot po ideoloških premisah in dolgem študiranju, kar naj bi dajalo videz znanstvenega dela, je, razumljivo, tudi to moje spraševanje o sebi in Slovenj Gradcu improvizirano.

Vendar je iskreno, kot je ves čas iskren moj odnos do Slovenj Gradca, in v bistvu le odseva tisto, kar se me je v teku dolgih let sodelovanja kot vzdevek prijelo, češ da sem - rezervni Slovenjgradčan.

Tone Turičnik oziroma uredniški odbor sta mi že pred mnogimi leti, ko so v slovenjgraški založbi začele izhajati knjižice z literarnimi prispevki domačinov, predlagala, da bi napisal uvod v knjižico, v kateri naj bi bil predstavljen izbor nagovorov rajnim. Knjižica s to vsebino sicer takrat ni izšla, toda zase se spominjam, da sem v tem uvodu nekje zapisal: „Rojstnega kraja si človek pač ne izbira sam. K temu, kateri bo kraj njegove smrti, pa morda lahko nekaj prispeva. In tako si bi jaz, ne zaradi pogrebnih nagovorov, pač pa zaradi lepote in pristnosti tega kraja, zaradi tamkajšnjih ljudi, ki se zavzemajo za dobro in lepo, morda želel, da bi umrl v Slovenj Gradcu.“

Morda so bila res tedaj drugačna obdobja, občutja, nagnjenja in usode, pa tudi drugačne perspektive, a danes, ko se sicer bolj stvarno bližam vprašanju staranja in konca, tega ne bi ponovil več. Predvsem zato, ker mi je v bistvu že vseeno in ker sem nad vsem bolj ali manj razočaran (vključno nad našo državo), pa tudi zato, ker so realne možnosti za kaj drugega splahnele, tako da živim zgolj še iz dneva v dan, in tam, kjer sem ali kjerkoli že.

Dejansko sem po rojstvu in mladosti iz Maribora; po rodu staršev z Gorenjske; po bivanju in delu iz Ljubljane; s Taborom pevskih zborov že dvajset let na Dolenjskem; po novih

rodoljubnih primorskih navezah in zagnanosti za narod in kulturo pogosto na Krasu; v spominih na potovanja s Slovenskim oktetom na Norveškem, v Braziliji ali na Kitajskem: kot dopisnik v Parizu še vedno ob nostalgiji Seini, kjer sem bil pet let. Nekdanje ponudbe in želje, da bi si postavil majhno brunarico nekje na pohorskih jasah nad Slovenj Gradcem so že davno spuhtele. Povsem brezupno se ob pokojnini ubadam z nesorazmernimi izdatki, da vsaj malo zaščitim pred dokončnim propadom staro, preveliko in v bistvu nerabno hišo v Podnartu na Gorenjskem, kjer je bil doma moj ded Josip vitez Pogačnik, ki je bil v času stare Avstro-Ogrske sedemnajst let slovenski poslanec v dunajskem parlamentu, celo podpredsednik te zbornice, in leta 1918 ob razpadu monarhije tudi kratek čas predsednik prve slovenske narodne vlade v Ljubljani. Zaradi te zgodovine, ne glede na to, da jo danes uradno potiskajo v kot in da sem se že pred vojno kot dijak imel za socialdemokrata ali krščanskega socialista, ta ostanek družinske preteklosti še ohranjam.

Bi si pa veliko bolj želel, da bi imel nekje v gozdu preprosto streho z leseno mizo, pri kateri bi po štiriinštridesetih letih novinarskega pisanja lahko napisal še kaj bolj osebno izpovednega in trajnega.

Kot upokojenec v stanovanju doma, v kuhinji, obkrožen s kopico gospo-

dinjsko-družinskih zadev in štirimi vnuki, kajti pisalno mizo v uredništvu Dela so mi že pred leti odvzeli, si pač kakega resnejšega dela ne morem privoščiti. Zaposlen sem bolj kot kdajkoli, a čas neizprosno beži in mi odteka celo za popisna snovanja, kot sem si jih za začetek zastavil, na primer, za pogled nazaj na rodovino, še posebej na zanimivega deda, ali oris svetovnih poti s Slovenskim oktetom.

Če sem odkrit, ne mislim, da bi že doslej kot novinar karkoli napisal takega, da ne bi osebno stal za tem, da ne bi skušal - celo proti vsem pravilom stroke - v novinarstvo vnašati nekaj osebne barve, nekaj malega literature. Na meji med osebnim doživljanjem in opisom okolja in ljudi - kajti iz raznih razlogov zgolj samega sebe nikoli nisem obravnaval, razen morda v pesmih - so bile tudi vse knjige, ki sem jih že doslej objavil. To so: Majolika - pesmi v almanahu ob maturi leta 1940 v Mariboru; Povsod so ljudje - zbirka reportaž iz 40 dežel sveta; Kolikšna je moč v sladkorju - doživetje Francije v letih 1968/71; V ognju se je rodila svoboda - monografija vasi Sela na Krasu; Ljudje mojega časa - osebni razgovori z državniki, umetniki in znanstveniki sveta; Pel je za vse - legenda o življenju slovenskega koroškega skladatelja Pavleta Kernjaka. Kdaj, kako in zakaj sem se posebej povezal s Slovenj Gradcem?

Ne bi govoril o datumih, ker za številke sploh nimam posluha, pač pa za črke, za besede. (Čeravno se mi tudi črke zdaj pri tipkanju že večkrat zamešajo, ker mi misel prehiteva). Številki in tehniki sploh ne maram. Vsekakor se še danes vsak dan brijem s čopičem, milom in britvico, ne pa z električnim brivnikom. Računam pa še pogosto - na prste. Tudi stik s Slovenj Gradcem sem dobil po tej plati. V začetku je bila beseda. Bil je to moj pokojni profesor slovenščine na klasični gimnaziji v Mariboru - dr. Franc Sušnik. Slovnice nas ni nikoli učil, ampak je menil, da moramo materni jezik čutiti. Občudoval sem ga, imel me je rad kot sina. Ko je po vojni postal ravnatelj gimnazije na Ravnah in ustanovitelj Študijske knjižnice, sem ga večkrat obiskal. Zdaj ga ni več, a tudi v odboru za njegov zbornik, kjer so mi zaupali

uredništvo, se je žal - po smrti Pavleta Žavcarja - Matjaža vsa zamisel že močno razbila. Sušnikov način izrekanja besed pa še danes zveni v meni in celo, kadar hodim z aktovko na hrbtu in s težkim korakom po cesti, se zalotim v držji, ki me spominja nanj.

Preko dr. Sušnika in njegovih dijakov in dijakinj - saj jih je polna vsa dolina med Uršljo in Peco-sem začel pronicati tudi v okolico, še posebej v sam Slovenj Gradec. Zazdelo se mi je, da tu, v zaledju zelenih hribov in globač in za razliko od ostale Slovenije, zlasti same Ljubljane, ki je postajala vse bolj partijsko-birokratska in elitistično frazerska, kljub obrobnemu položaju še kljubuje prava slovenska zemlja, da tu raste nekaj bolj pošteno človeškega, strpnega, vljudnega, kulturnega in vsakodnevnega. Že to, da sta se župnik Soklič in partijski sekretar družno pojavljala na odpiranju likovnih razstav, da se je primarij bolnišnice, dr. Stane Strnad, zanimal tudi za umetnost, da je takratni predsednik občine, inž. Franc Razdevšek, s svojimi pogledi posegel daleč preko provincialnih meja, da so družno sprejeli misel, češ če bomo zgradili umetnostno galerijo, bomo postavili tudi mlekarno, če pa se bomo izgovarjali le na mlekarne, ne bomo ustvarili ne enega ne drugega ne tretjega: vse to in še marsikaj me je jelo istovetiti s tem krajem.

Kar same so se za to porodile odkrite in tesne zveze med ljudmi, ki so mi postali prijatelji, kot so zlasti bili in so: slikar in ravnatelj galerije, Karel Pečko, z belimi vihrajočimi lasmi in poln nenehnih fantazij; pa umerjeni, široko kulturni primarij odlično urejene bolnišnice, dr. Drago Plešivčnik; genialni samorastnik, Jože Tisnikar, ki je smrt povezal z življenjem; župani in gospodarstveniki Slovenj Gradca, največkrat lesarji, kajti les je plemenit, dobrohoten, pameten material, ki ga vse premalo cenimo in ki tudi ljudem vtisne pečat, da so - ko lesovi.

Kadar sem prišel v Slovenj Gradec, sem se počutil dobro, varno, kot da bi bil tu doma, čeprav nisem bil. Na cesti sem se pozdravljaval z znanimi in neznanimi. V našem kulturnem krogu pa so bili razgovori včasih sicer visoko v oblakih, a v bistvu vselej

razumni, trezni, takšni, kakršnih sem sicer v tej naši državi in sistemu - žal - marsikje drugod pogrešal. Žal mi je bilo, ko so v Slovenj Gradcu popustili splošni politični neodgovornosti in pristali na demontiranje železniške proge. A ko so urejali boljšo cestno povezavo, so umetniki pomagali tlakovati novo cesto s svojimi deli. V razliko od sosednjega Velenja, kjer je novo, preko noči zgrajeno socialistično mesto, začelo od zunaj kupovati umetniško identiteto, je Slovenj Gradec, izhajajoč iz svoje večstoletne trške in meščanske, pa tudi trdne kmečke preteklosti, prav s svojo lastno umetniško tradicijo, obratno, pomagal krojiti sodobni tehnično-industrijski in socialni napredek.

A katera ideja je mogla biti plemenitejša in drznejša kot ta, da so se začeli povrh vsega zavzemati še za mednarodno sožitje in mir v znamenju kulture. „Ni velikih in malih, kadar gre za velike stvari!“ sem davno nekoč zapisal v katalogu slovenjgraške mednarodne razstave ob jubileju OZN. Sicer pa mi je to misel navrgel sam tedanji generalni sekretar OZN, Burmanec U Tant, ko sem ga leta 1965 obiskal v njegovem kabinetu v palači OZN v New Yorku. Rekel je namreč: „Če bi tako prireditve pripravljali kje v Parizu ali Milanu, bi bilo to sicer hvalevredno; toda to, da se je take mednarodne razstave lotilo tako majhno mesto, kot je Slovenj Gradec, to je nekaj izjemnega in zasluži vso našo pozornost.“

S tremi generalnimi sekretarji OZN, U Tantom, Kurtom Waldheimom in Perezom de Cuellarjem, kot visokimi pokrovitelji smo se doslej srečevali in priznam, da sem res malce ponosen, ker sem zlasti pri utiranju stikov in dopisovanju lahko Slovenj Gradcu pomagal.

Vse te prireditve in pokroviteljstva postajajo danes vse težji problem, že

zato, ker se tudi drugi potegujejo za podobne stvari, ker morajo funkcionarji OZN gasiti vojne požare in se nimajo časa ukvarjati z navdušenci za mir in, še posebej, ker je v domovini denarja vse manj. A vendar: Slovenj Gradec z dosežene ravni zdrikniti ne sme; ne sme se utopiti v zakotno, brezbržno provinco; ostati mora to, kar je in s čimer je lahko vzor tudi drugim. Če človeštvo ne bo našlo časa, volje in sredstev za duhovnost, za lepoto, strpnost, za mir in naravo, se bo požrlo, bo planet raztreščilo in atomsko kataklizmo bodo morda lahko kot izbranci preživel le še krivci za vojne; generali, ideologi in idioti. Bistvo vsega je, da se ne pustiš odločati samo od drugih, da se ne prepustiš usodi! Treba se je ukvarjati z vsem, s svetom, ne zgolj s samim seboj, kajti vsi smo odgovorni za vse! Svet je v kapljici vode, vsi ljudje smo del človeštva.

Vse to sem iskal doslej tudi drugje, povsod, kjer sem deloval. V štiriinštiridesetih letih novinarstva (pri Tanjugu sem deloval od prvega dne osvoboditve Ljubljane 9. maja 1945 vse do leta 1955, od tedaj naprej pa do leta 1985 pri Slovenskem poročevalcu oziroma Delu) sem bil nekje med kulturo in zunanjo politiko. Sicer sem diplomiral pravo, a moj mladostni ideal je bil, da bi bil kot Jovan Dučić ali Izidor Cankar - hkrati pesnik in diplomat. Ko sem bil dopisnik v Parizu, so me v UNESCO nekoč v odboru kulturnih urednikov izvolili za edinega predstavnika Tretjega sveta ob dveh zastopnikih Vzhoda in Zahoda, a lastna redakcija v Ljubljani je to raje prezrla. Čeprav nisem pisatelj in višjih klinih lestvice, sem bil ob predsednici slovenskega PEN, pisateljici Miri Mihelič, celih trinajst let tudi sekretar slovenskega centra PEN, ki je, mislim, takrat res postal upoštevan člen v svetovnem dogajanju. Skupno s pisateljico Han Suyin in mednarodnim predsednikom PEN,

Perujcem Vargasom Losso, sem dosegel, da so Kitajci stopili v svetovno pisateljsko organizacijo. Dolgo sem zastopal slovenski PEN tudi v posebnem mednarodnem odboru za vzajemno prevajanje in govoril na mnogih okroglih mizah od Stockholma do New Yorka in Sydneya. Toda vse to je že preteklost, tembolj, ker so nekateri trdili, da sem bil v svojih načrtih slovenskega PEN preveč ambiciozen. Zdaj nisem več v odboru. Zato bi se tudi, če ravno mi je bilo zastavljeno vprašanje, kakšne nagrade ali priznanja sem doslej že prejel, tega raje otrešel na čim krajši način. Od državnih odlikovanj sem dobil samo red dela, že davno in najnižje stopnje. Dobil sem pač nekaj Tomšičevih nagrad za profesionalne novinarske dosežke - vse do življenjske Tomšičeve nagrade pred tremi leti, ko sem šel v pokoj. Zatem pa sem prejel še jugoslovansko nagrado Moša Pijade, pri čemer sem poudaril, da me veseli le to, da sem to priznanje dobil kljub temu, da sem vedno pisal samo po svoji vesti in ne po direktivah. To, da me je Francija odlikovala z redom viteza umetnosti in literature, je lahko že sumljivo.

Toliko bolj si pa štejem v zadoščenje priznanja, ki sem jih dobil s terena, kjer sem delal, pri čemer mislim zlasti na Adamičevo nagrado v občini Grosuplje in Bernekerjevo priznanje v Slovenj Gradcu, končno pa tudi na diplomu in zlato plaketo UNESCO in OZN.

O neprijetnih spominih na naše skupno delo v Slovenj Gradcu ne bi govoril, čeprav je tu pa tam prišlo do spoznanja, da sem po opravljenem delu, ko je bil protokol na vrhuncu, spet zdrknil samo v vlogo - zunanje rezervista. Ne bi načental tudi

obtožb, ki so se pojavile pred leti celo iz političnih vrhov, češ da kot privatnik organiziram mednarodno srečanje pisateljev v Slovenj Gradcu, saj je „srečanje pisateljev bolj nevarno kot mednarodna razstava, ker ne veš, kaj ti bodo pisatelji iz sveta v glavah prinesli.“ In vendar smo tudi tedaj uspešno izvozili in prvo srečanje pisateljev neuvrženih dežel v Slovenj Gradcu so isti politiki pozneje izpostavili celo kot vzor. Veliko raje bi govoril o tem, kako smo leta 1985 skupno pripravili še mednarodno srečanje pisateljev in novinarjev pod okriljem UNESCO Pero za mir, ko se je nad Slovenj Gradcem navdušil predstavnik UNESCO, Japonec Eidji Hattori, ko mi je generalni direktor UNESCO M'Bow poslal pisno čestitko in ko je v reviji UNESCO izšel članek o Slovenj Gradcu kar v štiriinštridesetih jezikih. Zato bi rad še kdaj nasploh obujal premnoge trenutke našega čudovitega skupnega upoštevanja, snovanja in sodelovanja za mir, kulturo in človečnost. To je tudi široko polje naših srečevanj v prihodnjem, 1990. letu, ob 45-letnici OZN, pri čemer pa nam - žal - že kar voda v grlo teče. Še prej - in tudi tu je prišlo do povsem nepotrebnih zamud v začetnih korakih - pa bomo morali prestatati preizkušnjo kot organizatorji prve konference klubov za UNESCO balkanskih dežel. Direktorica tega programa UNESCO iz Pariza, Anne Willings - Grinda, je na ogledovalnem obisku v Slovenj Gradcu vsekakor pomenljivo sodila, češ: „Jaz sem iz Monaca, a v nečem me Slovenj Gradec spominja na našo kneževino: eni in drugi imamo malo zemlje, a veliko neba!“ Če ne bi bilo neba, bi bilo najbrž na zemlji sploh bolj zoprno in bedno.

/Pojasnilo: Ker smo Bogdanu Pogačniku, rezervnemu Slovenjgradčanu, novinarju in prijatelju, vprašanja zastavili pisno in ker je, ko je odgovarjal, prepletal misli in občutja in jih ni strogo razčlenjeval po zaporedju vprašanje - odgovor, tega tudi mi nismo storili oz. smo spoštovali avtorjevo odločitev!/
 Franček Lasbaher

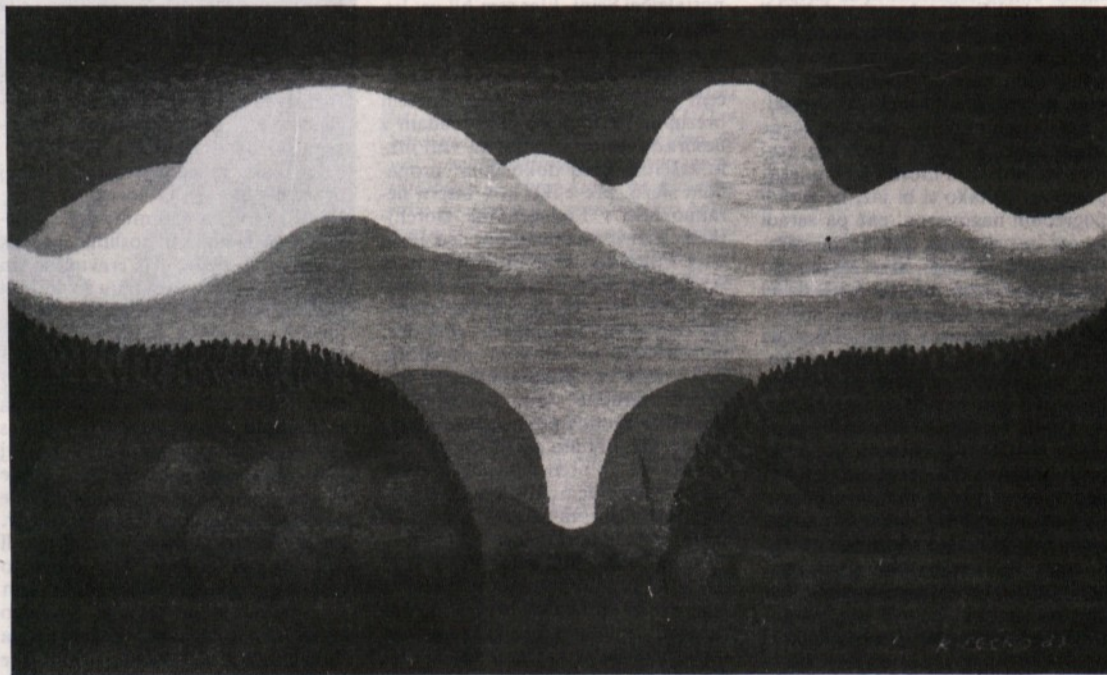
Franček Lasbaher

Karel Pečko v našem času in prostoru

Ob monografiji - Mladinska knjiga 1989

Posameznikovo življenje je še posebej ustvarjalno, kadar v tvornem odnosu do svojega delovnega okolja in v določenem času svojega bivanja ta neposredni prostor, ki ga obdaja, oblikuje ali pomaga oblikovati na tak način, da s tem spreminja ali dopolnjuje ta prostor in čas. Želim, da bi vse te besede, povzdignjene kot nekatere že same po sebi so, zvenele kar se da preprosto, saj kot ustvarjalnost, ki jo imam v mislih, pojmem dosežek vsakega od nas, kadar z lastnim delom naredimo kakoli takšnega, da se učinek kaže v snovni ali duševni podobi izven nas samih.

Seveda pa obstaja tudi ustvarjalnost še v drugačnem, zares vzvišenem pomenu besede: je ustvarjalnost, ki ne bogati zgolj posameznika - svojega spočetnika, temveč takšna, ki jo lahko doživljamo širše in nas zares osrečuje zaradi splošnih in trajnih sledov v svojem času in prostoru, sledov, ki jih vsakdo začuti, ne da bi bil nujno vezan na ta prostor in čas. K takšni ustvarjalnosti gotovo spadajo slike, na katerih barvitosti se spočije oko in umiri duša. In v našem primeru so to Pečkove izredno žive upodobitve Uršlje gore, takšne pač, kot jo umetnik

Karel Pečko,
Uršlja gora, tapiserija, 1983

vidi z njene najlepše - slovenjegraške - strani, torej s tiste, ki je v svojem vznožju navdihovala tudi Ksaverja Meška, kadar je na peš poti s svojih Sel do Slovenj Gradca in nazaj razmišljal o njej in o mestecu med gorami v Mislinjski dolini. Za Slovenjgradčane je Uršlja gora na naslovni strani Pečkove monografije obrnjena celo narobe, pa vendar je enkratna z nekaterimi barvnimi odtenki, ki jih pretanjen slikarjev občutek v naravi bežno zazna le nekajkrat na leto, in kot jih je umetnik že tolikokrat enako, a tudi zmeraj kako drugače predstavil v svojem doslejšnjem najboljšem ustvarjalnem krogu.

Opazili smo že, da imajo sodobne monografije na naslovnici večkrat le umetnikovo ime in izbran značilen slikarski motiv, četudi so v njih obsežni znanstveni prikazi ustvarjalnih dosežkov. Rekel bi, da je tako čisto prav, saj preučevalci s tem očitno želijo poudariti, da je njihovo razčlenjevanje in pogosto že kar sooblikovanje umetniških del vendarle v ozadju, ker je v ospredju pač umetniško delo samo. Tako so ravnali tudi avtorji Pečkove knjige, najprej dr. Ivan Sedej z opisom življenjske in slikarske poti Karla Pečka in z obsežno študijo umetnikovega slikarstva, takšno, kot si jo na vrhuncu ustvarjalne zrelosti in na pragu 70-letnice lahko le zaslužil. Razprava s poglobljenimi razmišljanji se prepleta s Pečkovimi slikami, ki pogosto v celoti prevzemajo razpoložljiv knjižni prostor in so kot nekakšno odprto okno, skozi katero se zazremo v umirjeno lepoto slikarjevega sveta in pretanjenega kritikovega doživljanja. Pomemben je tudi temeljit Sedejev povzetek lastne študije s poudarkom na osnovnem spoznanju, da je vsako slikarjevo delo predvsem podoba njega samega, njegov avtoportret tako rekoč, pa naj je tako podpisan ali ne. Pri Pečkovih slikah odkriva še posebej dragocen pridih radoživosti tako v njegovem resničnem kot tudi pravljicnem svetu. Za ta zgoščeni prikazi Pečkovega umetniškega razvoja je zares škoda, da ni objavljen še v slovenščini in je - najbrž pomotoma - bralcu dostopen le v zelo dobrem prevodu Milana Mlačnika v angleški in nemški jezik.

Z malimi črnobelimi, a nič manj povednimi posnetki študijskih zasnov, ki prav tako segajo skozi celotno Pečkovo ustvarjalno obdobje vse od že znamenite študije edinega para čevljev v letu 1950 do zadnjih skic Uršlje gore v lanskem letu in s takšno posebnostjo, kot sta portreta Jožeta Tisnikarja (1971) in Henryja Moora (1979), se v nadaljevanju monografije ta prvobitna snovanja umetnin prepletajo z esejem o Karlu Pečku, javnem in kulturnem delavcu ter zasebniku. Napisal ga je Tone Turičnik, gotovo najvztrajnejši Pečkov sogovornik in z njim vred neutrudni soustvarjalec slovenjegraškega kulturnega utripa, ki ga večkrat čuti ne le naša ožja domovina, temveč po Združenih narodih skoraj ves svet: kdo bi lahko na primer - vse znamenite poznejše svetovne likovne in druge prireditve zaslužil že v tistem odmaknjenem letu 1964 v skromnih starih prostorih takratne ekonomske šole na Vorančevem trgu?

Kvečjemu morda oba snovalca vseh takšnih zamisli, ki sta v njihovo uredništvu vložila veliko življenjske moči in ustvarjalnosti. Turičnik se je v eseju odločil za zelo svojski in ustrezen pristop, za katerega je značilna stvarna zunanja presoja posameznih mejnikov Pečkovega življenja in pretanjen osebni odnos, poln čustvenega

in doživljajskega bogastva. Vsekakor gre za vseskozi izredno dobrodošlo dopolnitev Sedejevemu tu in tam že skoraj prezahtevnemu znanstvenemu razčlenjevanju in povezovanju Pečkovega dela.

Seveda pa le ne smemo preveč mimo dejstva, da je celovito bogastvo monografije vendarle in le prvenstveno odslkava Pečkovega ustvarjalnega navdiha. Že njegova življenjska pot, na kateri je razmeroma malo svetovljanskega, izumetničenega, a toliko več prvinsko našega, celo mukotrpnega in najbrž zato še bolj k boljšemu, bolj človeškemu in sploh k višjemu smotru hitečega, je slikovita, pretkana z nenehnim uhajanjem v svet umetnosti. Rodil se je v dokaj revni družini v Vuhredu pod Pohorjem. V prejšnji Jugoslaviji je bil priložnostni delavec ter kovač na Muti; to delo je opravljal tudi že v prvih povojnih letih, potem pa se je s šolanjem na obrtni in oblikovalski šoli prebil na likovno akademijo v Ljubljani. Kot akademski slikar se je najprej za osem let zaposlil na slovenjegraški osnovni šoli in takšno ali drugačno likovno vzgojo pozneje občasno poučeval še na tamkajšnji srednji šoli. Medtem je že mnogo prej postal ravnatelj Umetnostnega paviljona, nato galerije in zdaj Zavoda za kulturo - ime ustanove torej na svojevtrsten način dokazuje dosežke njegovih organizacijskih prizadevanj. Tako je Slovenj Gradec, že od nekdanj znan po svoji bogati kulturni zgodovini in

dediščini, sčasoma in tudi dovolj iznenada postal pojem sodobnega likovnega dogajanja, zelo odmevnega in povsem nepodeželskega. Ob prvem šolskem delu in umetniškem dozorevanju se je v Pečku povsem razvil še njegov vzgojiteljski dar. Bil je vseskozi ustvarjalen in priljubljen likovni učitelj, hkrati pa tudi nadvse strpen in obziren likovni vzgojitelj vsem pravim in manj pravim likovnim nadarjencem. Pečko je znan tudi po svojih odličnih vodstvih po slovenjegraških razstavah, ki vedno znova pritegnejo še celo razvajenega poznavalca, pa tudi nemirne šolarje. O vsem tem je v obravnavani knjigi veliko če že ne enakih, pa vsekakor pristojnih pričevanj.

Velik delež pri tem, da je knjiga tako kakovostna in za oko prijetna, ima seveda oblikovalka Nadja Furlanova. Temeljno zgradbo monografije lahko iz doslej povedanega že razberemo. Poleg razvejanega organizacijskega dela je v ospredju seveda Pečkovo umetniško doživljanje sveta, ki se zrcali v kar najrazličnejših načinih in vsebinah likovnega ustvarjanja: risbah, oljih, mozaikih, celo v keramiki, tapiserijah in najmočnejše v pastelih ter v krajinah, tihožitjih, aktih in portretih.

Knjiga je ne glede na svojo trajno vrednost tudi stvaren in bogat katalog k Pečkovi drugi retrospektivni razstavi. Prva je bila pred približno dvajsetimi leti skoraj enako obsežna

in v istih prostorih. Ponavadi rečemo, da je čas marsikaj izčistil in prinesel svoje - toda obeh retrospektiv skoraj ne bi bilo mogoče primerjati, čeprav je za Pečka značilno, da ustvarja v nekakšnih velikih ciklih. Vendar je knjiga predvsem odlična monografija, ki jo ustrezno dopolnjuje preglednica 23 samostojnih razstav, od tega skoraj tretjina v samem Slovenj Gradcu in, skupaj vzeto, kar lepa večina v sosednjih koroških krajih, k čemer lahko prištejemo tudi dve razstavi v Celovcu. V Ljubljani je navedena le ena sama razstava in v večjem prostorskem smislu lahko širši prodor Pečkovega slikarstva šele slutimo in pričakujemo. Sledi razmeroma obsežen izbor iz bibliografije priložnostnih in študijskih zapisov. Najpogosteje so o Pečku pisali: B. Pogačnik, M. Premškova in T. Turičnik, od likovnih kritikov pa F. Šijanec, S. Vrišer, J. Mesesnel in M. Tršar.

Kot že preglednico razstav je tudi bibliografijo skrbno pripravila Milena Zlatarjeva. Da pa je monografija tudi prvo skupinsko delo, dokazuje še vrsta imen nadaljnjih sodelavcev, ki so vsak po svoje pripomogli k njeni celostni in resnično lepi podobi. Karel Pečko v svojem in širšem prostoru in času torej. V prostoru, ki si ga je zlasti s svojim pogledom na Uršljo goro odmeril sam. In v času, ki mu ga odmerja življenje in ga z nenehno prisotnimi ustvarjalnimi dosežki širi čez vsa prostorska obzorja v nedogled.

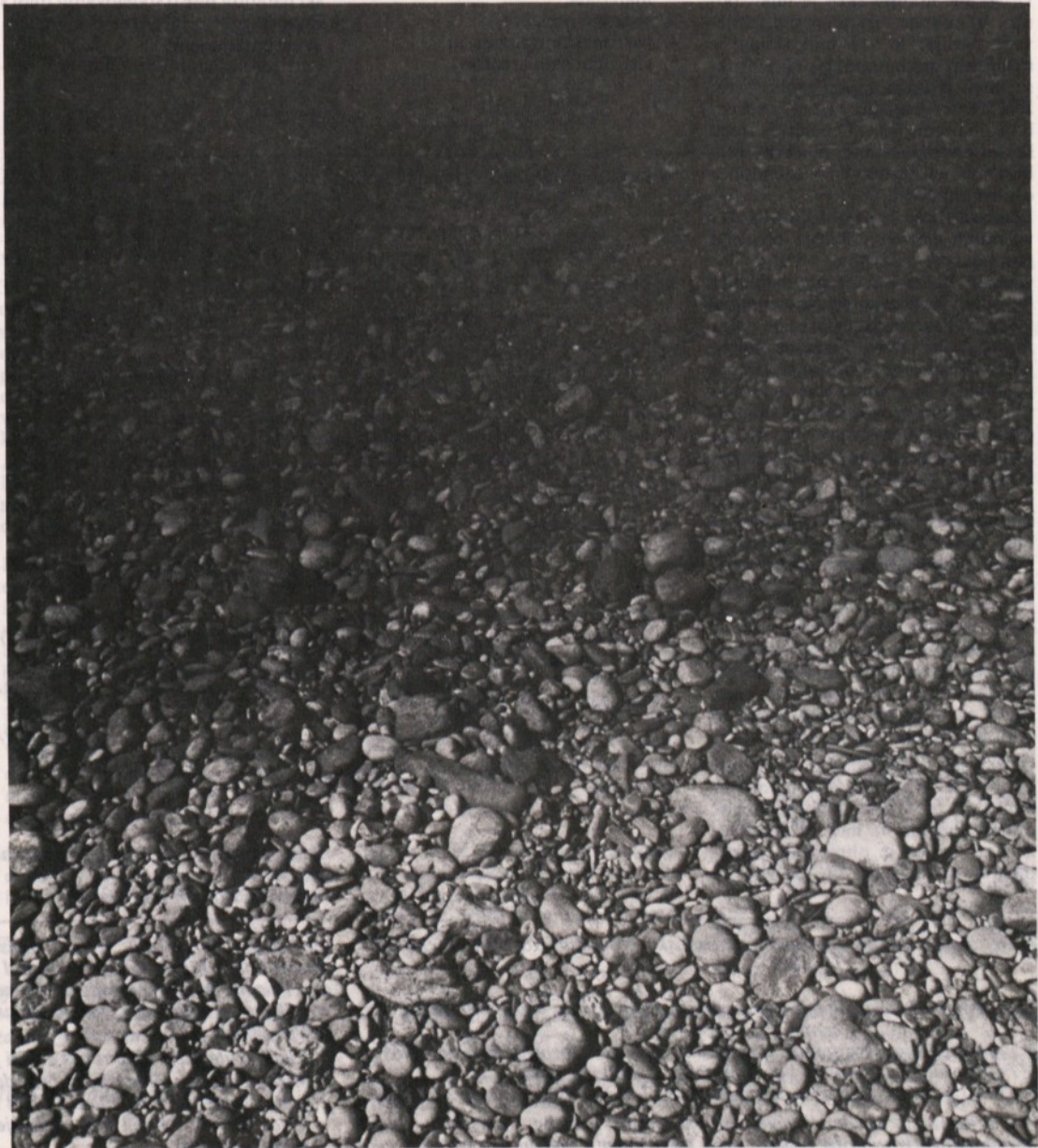

Foto: Sašo Rainer

Partizanska gospodarska dejavnost v Mislinjski dolini od leta 1941 do 1945

S tem prispevkom želimo prikazati eno izmed pomembnih dejavnosti med NOB, to je gospodarsko partizansko dejavnost v Mislinjski dolini, na obronkih Pohorja, Paškega Kozjaka, Graške in Uršlje gore. Naši ljudje so se vključevali tudi v te vrste boja, ki nikakor ni bil lahak.

„S ponosom lahko ugotovimo, da smo bili Slovenci v pogledu materialne pomoči že od začetka navezani izključno sami nase, in sicer vse do danes, in da je ves breme nosil prav slovenski mali človek. To breme, ki ni bilo majhno, smo v polni meri zmogli. Dokaz temu je naša NOV in politična organizacija v obliki in moči, kakor jo vidite. Posebej moramo dati na tem zboru priznanje našemu slovenskemu delavcu, kmetu in bjarjarju, ki je ves čas osvobodilnega boja, predvsem pa v najtežjih časih, dajal našim partizanom hrano.

Ravno naš mali kmet je postal primer nesebičnosti in požrtvovanja tudi za ceno smrtne nevarnosti in gladovanja,“ je poudaril dr. Marjan Breclj v referatu O gospodarstvu, finančah in prehrani na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju 3. okt. 1943.

Druga nič manjša skrb je bila „pomoč in podpora žrtvam okupatorjevega nasilja, ki sta bila skupaj z različnimi podporami (svojcem, ki so imeli rednika v partizanih, revežem na osvobojenih pa tudi neosvobojenih ozemljih)... Omeniti je treba še tretje veliko breme, preskrbo prebivalstva na osvobojenih ozemljih z osnovnimi živili.“¹

Poudariti kaže še naslednjo Mikuževo misel: „Sistematičnega pregleda gospodarske dejavnosti NOB v Sloveniji ni, s čemer ni rečeno, da bi bila ta velika borbena dejavnost manj vredna od partizanske borbe na položajih ali juriših na sovražne postojanke. Nasprotno. Bolj ko se je moč poglobiti v to revolucionarno dejavnost, bolj je mogoče jasno opaziti dvojje: neverjetno pripravljenost, iznajdljivost, podjetnost in originalnost tega zaledja pri pridobivanju materialnih sredstev za NOB. Tako šele moremo upravičeno reči, da se je boril v resnici ves slovenski narod.

Res je, da je NOB slovenskega naroda kot sestavni del NOB drugih jugoslovanskih narodov dobivala - in to dosti pozno - nekaj materialne pomoči od velikih zaveznikov, od Vrhovnega štaba NOV in POJ in od Predsedstva AVNOJ, vendar je glavna in največja materialna bremena nosil le slovenski narod sam.“²

O partizanski gospodarski dejavnosti je ohranjenih razmeroma manj dokumentov iz prvega obdobja osvobodilnega gibanja na našem območju. Znatno več pa je ohranjenih dokumentov po prihodu 14. divizije na

Štajersko. Zaradi obsega virov, organizacije, aktivnosti in razvejanosti je mogoče razdeliti partizansko gospodarstvo v dve obdobji. Prvo obdobje zajema čas od 1941 do začetka 1944, ko je deloval Pohorski bataljon³, drugi Pohorski bataljon in Pohorski odred⁴.

Drugo obdobje pa zajema čas od začetka 1944, ko je bila ustanovljena Zidanškova brigada (8. 1. 1944) in ko se je prebila 14. divizija na slovenjegraško območje (februarja 1944).

Kljub sovražnikovim postojankam, od koder je ta kontroliral vasi, zasledoval, strahoval, interniral ljudi in streljal talce, so ostali ljudje pokončni, pogumni in vztrajni. Oskrbovali so ne le svojo partizansko ljudsko vojsko, marveč tudi vse druge dejavnosti osvobodilnega boja: partizanske bolnišnice, tehnike (tiskarne), partizanske čevljarne in krojaške delavnice, TV postaje in politične in gospodarske aktiviste na terenu.

Gospodarska partizanska dejavnost je bila izredna, originalna in razvejana, zato jo predstavljamo v temeljnih sestavinah:

1. prehrana,
2. zbiranje sanitetnega in tehničnega materiala,
3. socialne podpore,
4. partizanska trgovina in
5. viri finančnih sredstev.

1. PREHRANA

Živež in druga materialna sredstva so gospodarski odseki zbirali na različne načine:

- a) s prostovoljnimi prispevki,
- b) prostovoljnimi odkupi,
- c) prisilnim odkupom,
- č) z rekvizicijo in
- d) s prisilnim odvzemom (konfiskacija)*.

Pisni viri in spominski zapisi potrjujejo, „da je bila ena najpomembnejših nalog Osvobodilne fronte v Mislinji zbiranje hrane, orožja in denarja za okoliške partizane jeseni 1941. Iz Slovenj Gradca so prejeli obleke za partizane preko Franceta in Britovška. Prve ranjence so negovale in zanje skrbele zavedne družine. Pri Bučlerju v Sentilju se je zdravil ranjen partizan (jeseni 1941). Čebularjevi so pošiljali hrano skupini Pohorske čete. Časov (Albert Čas) je vozil mimo hlode in odpeljal veliko kanglo golaža. Nemci so mislili, da kmet vozi mleko. Jaževi so imeli mlin, pekli so kruh in dajali hrano že od vsega začetka.“⁵

Tudi France Filipič v knjigi Pohorski bataljon piše o sodelovanju ljudi s Pohorsko četo in pozneje s Pohorskim bataljonom. Partizanske enote so izvajale tudi pre-

hranjevalne akcije. Tako je Pohorski bataljon 4. nov. 1942 napadel in zažgal tovarno lepenke v Mislinji. V Pergerjevem skladišču so zaplenili lovške puške, večje zaloge sladkorja, moke, mesa in jabolk. Nekaj dni pozneje je ista enota zaplenila v Sentilju večje količine živeža in blaga, iz župnišča pa so odgnali dva para volov.

Prvo rekvizicijsko potrdilo v Mislinjski dolini je datirano z dne 4. 12. 1942. leta. Napisal ga je Zdravko Čebular - Rado, politkomisar 3. čete Pohorskega bataljona, Jožku Jeromlu v Dovžah za rekvirirano blago (tobak in nekaj živil) v znesku DM 400.

Po tragediji Pohorskega bataljona je bil ustanovljen 2. Pohorski bataljon (maja 1943), novembra pa še Pohorski odred. Z vojaško rastjo se je krepila tudi gospodarska partizanska dejavnost.

V začetku leta 1944 je prišlo do večjih vojaških, političnih in organizacijskih sprememb. Ob obletnici tragedije Pohorskega bataljona je bila ustanovljena Zidanškova brigada⁶, v drugi polovici februarja pa se je na slovenjegraško območje prebila 14. divizija.⁷ Njene brigade - Tomšičeva, Sercerjeva in Bračičeva - so utrpeli velike izgube na Paškem Kozjaku, pri Doliču in na Graški gori. Za

Handwritten note:
 Dohavil od Sentilja
 550 kg marmelade
 165 " jabence
 25 glav celja
 143 kg fižola
 47 " čebule
 300 " svinje 3 komade
 S.F.S.N. Odslek za prehrano
 Propaganda
 Na položaju 1. I. 194

Za gospodarski sektor št. 2 je dobavnico podpisal Propaganda (Tone Britovšek)
 (Arhiv KPMR Slovenj Gradec)

1 Dr. Metod Mikuž: Slovensko partizansko gospodarstvo, Zavod „Borec“, Lj. 1969

2 Dr. Metod Mikuž: Pregled gospodarske dejavnosti v NOB v Sloveniji, Zg. časopis 1956-57, stran 217

3 France Filipič: Prvi pohorski partizani, Založba Obzorja, Maribor 1965

4 France Filipič: Pohorski bataljon, DSZ, Ljubljana 1968

5 Mirko Fajdiga: Pohorski partizani 1943, Založba Obzorja, Maribor 1985

* c) „Prisilni odkup je bil nakup blaga (hrane, obleke, materiala), ki ga potrebuje NOV za kritje potreb, proti takojšnjemu plačilu v gotovini.“

č) „Blago se plača z boni, z obveznicami ali pa z rekvizicijskim potrdilom. Na

rekvizicijskem potrdilu je bilo zapisano: od koga, kdaj in koliko je bilo rekviriranega blaga, kdo je rekviriral in vrednost blaga.“

d) „Prisilni odvzem (konfiskacija) pa je odvzem imovine na temelju sodbe vojaškega sodišča.“ Dr. Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II., stran 273, 274

6 Vlado Valenčak: Spominski zapisi pri avtorju

7 Mirko Fajdiga: Zidanškova brigada, Ljubljana 1975

8 Lado Ambrožič - Novljan: Pohod Stirinajste, Nova Gorica 1967

Milan Guček: Pekoči sneg, Sercerjeva brigada, 2. del, Partizanska knjiga, Ljubljana 1984

8 Arhiv Koroškega pokrajinskega muzeja revolucije (KPMR) Slovenj Gradec

ranjenje je bilo potrebno poiskati varno zavetje, borcem zagotoviti oskrbo. Brigade so se okrepile z novimi borci. Spomladi so začeli graditi partizanske bolnišnice na zahodnem delu Pohorja in bunkerje za ranjence v šmiklavških gozdovih, nastajale so nove tehnike (tiskarne), krojaške in čevljarke delavnice. Take razmere so terjale večjo organiziranost in načrtnejšo gospodarsko partizansko dejavnost.

V času obstoja Šaleško-mislinskega okrožnega komiteja KPS je na tem področju delovalo osem okrajev. Na sestanku 24. aprila 1944 so okrajni sekretarji poročali o delu. Na seji so poudarili, da morajo biti politični aktivisti povezani s 14. divizijo in Zidanškovo brigado zaradi „informacij za mobilizacijo in prehrano, da se ne bodo delale nepravilnosti na terenu s strani vojske.“⁸

Gospodarski referent v okrožnem odboru OF je bil Štefan Goršek - Čaki iz Turiške vasi.

15. maja 1944 je okrajni odbor OF poslal okrajem okrožnico, s katero jih je seznanil, naj „zbirajo posode od mleka, ki jih bodo potrebovali za deponiranje maščob, prazne bencinske sode pa bodo rabili za razkuževanje obleke v naši vojski in baterije za radio.“

Po reorganizaciji okrožij na Štajerskem je bilo šaleško-mislinsko okrožje ukinjeno. Krajši čas, od avgusta do septembra 1944, je Mislinska dolina delovala v okviru okrožja Pohorje, od septembra 1944 do osvoboditve pa v okrožju Dravograd; le-to je obsegalo Mislinsko, Mežiško in Dravsko dolino (od Vuzenice do Libelič).

Gospodarsko dejavnost v Mislinski dolini pa so organizirali sektorji (rajon):

Sektor 1-Pameče - (v virih se imenuje tudi rajon 1 ali prehranjevalni odsek) je obsegal Pameče, Troblje, Gradšče.
Sektor 2-Slovenj Gradec - (tudi rajon 2 ali gospodarski sektor 2): poleg mesta še Stari trg, Sele, Vrhe, Gmajna in del Raduš.

Sektor 3 in 4-Podgorje - Šmiklavž - sektorja sta obsegala Spodnji in Zgornji Razbor, Suhi dol, Sveti Duh, Vodriž, del Graške gore in del Raduš.
Sektor 5-Smartno - Smartno, Legen, Turiška vas, Tomaška vas, Golavabuka, Brde in Dobrava.

Sektor 6-Mislinja - Velika in Mala Mislinja, Šentilj, Dovže, Razborca, Mislinski jarek, Dolič, del Kozjaka, Završe in Šentvid.⁹

Člani posameznega sektorja so bili zadolženi za določene delovne obveznosti. Ti sektorji so zbirali pa tudi kupovali živež, sanitetni in tehnični material, zbirali denarne prispevke, vodili akcije za posojilo narodne osvoboditve, dajali socialne podpore in drugo.¹⁰ Zbrana materialna sredstva so oddajali partizanskim enotam (Zidanškova brigada, 14. divizija, Lackov odred, VDV), „sektorju A“ (ekonomat partizanskih bolnic), postaji TV-11 K in TV 31-S, vojaški kurirski postaji 1-8, signalni postaji Vitez - Franc Žigart in čevljarским delavnicam 4. operativne cone, tehnikam in terenskim političnim aktivistom.

9 Arhiv KPRM Slovenj Gradec

10 „Najrazličnejše gospodarske komisije so bile le gospodarski organi, ki so ponekod zaradi svoje množičnosti celo zamenjevali odbore OF.“
Dr. Metod Mikuz: Slovensko partizansko gospodarstvo, Ljubljana 1969

11 Arhiv KPMR Slovenj Gradec

12 Jože Hribernik - Silvester, Dobrna 1969, razgovor z njim

13 Arhiv KPMR Slovenj Gradec

14 Arhiv KPMR Slovenj Gradec

15 Ustna izjava F. P.

Ekonomat. 20. IV. 1945.

P O T R D I L O .

Za Gospodarsko Rejon I.

- 1.) 3. Vole skupna živa teža 1300. kg.
- 2.) 317. kg. rži
- 3.) 242, kg. kropirja
- 4.) 120. kg. pšenice
- 5.) 47. kg koruznega zdroba
- 6.) 80. kg. fižola
- 7.) 60. kg. ječmena
- 8.) 65. kg, pšenice.

Smrt fašizmu ! Svoboda narodu !

Politkomisar:

Stado

Ekonom:

Silvester

Ekonomat „sektorja A“ (Pavčkove bolnice) je izdal potrdilo gospodarskemu rajonu 1 (Pameče) za sprejeti živež (Arhiv KPMR Slovenj Gradec)

3. novembra 1944 je imel okrajni odbor OF Slovenj Gradec 4. redno sejo, na kateri so poročali referenti o delu v svojih sektorjih. Tudi člani posameznih odsekov pri okrajnem odboru so poročali o tekočih zadevah. Referent okrajnega gospodarskega odseka je dejal, da so nastale „težave pri dobavljanju hrane za Pavčkovo četo (mišljene so partizanske bolnišnice), hajke so pokazale, da je premalo skrivališč za hrano.“

Predstavnik ZMS je dejal, da „mladina zbira sanitetni material, pecivo in cigarete za Pavčkovo četo.“ Na sestanku so terjali, da „morajo pisati bolj točna poročila, zbirati sanitetni in tehnični material, žito, delati bunkerje in ustanavljati odbore OF, kjer jih še ni.“

V Mislinski dolini je v tem času delovalo 25 vaških odborov OF, ki so med drugim skrbeli tudi za živež in druga materialna sredstva.

Iz pisnih virov (potrdila, sezname o dohodkih in izdatkih) je razviden natančen popis blaga, količina, izdatki,

zaloge blaga in na kakšen način so ga ljudje zbrali.

Okrajna gospodarska komisija je npr. od 1. do 15. oktobra 1944 prikazala začetne zaloge, dohodke, izdatke in končne zaloge blaga. S prejšnjimi zalogami in v dveh tednih zbranega ali kupljenega blaga je prikazala: 30 530 kg različnega živeža, 8 volov, 7 krav, 1 tele, 2 konja, 357 m hlačevine, 43 m podlage, 241 m flanele, 89 brisač, 2,50 m podplatov in drugo.

26. novembra 1944 je Danica Badovinac poročala za okraj Slovenj Gradec: „Gospodarski sektor najbolj funkcionira. Zbrali so 700 l olja, 20 000 kg žita, 1 000 kg žita so jim Švabi pobrali iz mlina. Sušijo tudi sadje.“¹¹ Izredno pozornost v partizanski gospodarski dejavnosti ima „ekonomat bolnic P₁ 4. operativne cone NOV in POJ.“

Sektor P₁ je štel 6 bolniških postojank na zahodnem delu Pohorja. Upravljal jih je dr. Ivan Kopač - Pavček s sodelavci, zato jih imenujemo tudi Pavčkove bolnice.

Čeprav je imela vsaka bolnica svoja intendanta, je centralno oskrbo vseh bolniških postojank vodil ekonomat P₁ ali „sektor A.“

Za Repino (Adolf Klančnik) ga je vodil Jože Hribernik - Silvester z Legna.

Vsi intendanti in glavni ekonom so

bili domačini. Ti so dobro poznali ljudi in teren. Ekonom Silvester je bil organizator temeljne prehranbene oskrbe. Vsaka bolniška postojanka je imela manjše shrambe. Živež v večjih količinah (krompir, fižol, moko) so razdelili in ga shranili pri posameznih kmetih. Nikjer pa niso imeli večjih zalog. OD kmetov so ga dostavljali do javk, kjer so ga sprejemali intendanti bolniških postojank. Zaradi varnosti so javke vedno menjavali. Intendant je vodil evidenco o sprejetem in porabljenem blagu.

Vsak intendant je organiziral peko hrupa pri določenih kmetih, imel pa je tudi rezervne kmečke domove zaradi sovražnikove nevarnosti. Za Pavčkove bolnice so ljudje vse blago darovali. Ekonomat bolnišnic je posameznim gospodarskim sektorjem izdajal potrdila o prejemu blaga. Tako je sektor 1 (Pameče) v treh tednih oddal: 4236 kg živeža in 9 glav živine.

Sektor 2 (Slovenj Gradec) je v dveh zadnjih tednih decembra 1944 oddal „sektorju A“ 1230 kg blaga (550 kg kropirja, 165 kg pšenice, 143 kg fižola, 300 kg svinjskega mesa, 47 kg čebule, 25 glav zelja) itd.

Tudi živino za bolnišnice so prignali do zanesljivih kmetov, kjer so jo redili do zakola. Toda okupator je imel zapisano živino po vaseh. Z oddajo partizanom je nastal primanjkljajv staležu. Toda gospodarski aktivisti so bili iznajdljivi tudi v reševanju takih zapletov. V krajih

Labotske doline so kupovali živino in tako zapolnili vrzel. Franc Gams-Lenart je izvedel drzno akcijo v Otiškem vrhu. Z aktivisti je iz okupatorjevega hleva odgnal več govedi. Nemci so začeli hajko za ukradeno živino. Toda Lenart je hajko preстал v Pamečah, in to v edini hiši, ki jo sovražniki ni preiskal.

Ekonomat partizanskih bolnic je imel stiskalnice olja v Golavabuki, kjer so stisnili okoli 600 l olja. Organiziral je tudi krojaško in čevljarško delavnico. Delala sta dva krojača in dva čevljarja, saj so v „bolnice prinašali težje ranjence brez obleke in obutve, zavite le v odeje.“¹² Največ pisnih virov se je ohranilo za sektor 1 (Pameče) in sektor 2 (Slovenj Gradec), ki sta skrbno shranjevala potrdila za sprejeto blago (ekonomat P₁).

Okrajna gospodarska komisija Slovenj Gradec je z gospodarskimi sektorji oskrbovala tudi partizanske enote, ki so se zadrževale na terenu. 22. nov. 1944 je gospodarski odsek (ali prehranjevalni odsek 6 ali sektor 6) oddal intendantu Tomšičeve brigade naslednji živež: 1000 kg krompirja, 500 kg moke, 50 kg soli, 2 prašiča in 5 glav živine ter 20 kg fižola. Intendant Lackovega odreda je dne 21. dec. 1944 v istem sektorju prevzel 57 kg ržene moke, 1 vola, 150 kg krompirja, 70 kg moke, 200 l jabolčnika in 7 dl žganja.

Gospodarski sektor 2 je 1. jan. 1945 „dobavil za Lackov odred: 370 kg krompirja, 95 kg pšenične moke, 100 l mošta, 1 bika, 1 prašiča. Tudi iz drugih pisnih virov zasledimo, da so gospodarski sektorji oskrbovali še druge partizanske enote, ki so se zadrževale na njihovem terenu.“¹³ Prehranjevalni odseki so oskrbovali tiste krojaške in čevljarške delavnice 4. operativne cone, ki so delovale na mislinjski strani Pohorja in v šmiklavških hribih.

V Mislinji so 18. nov. 1944 za delavnice oddali: 35 kg moke, 8 kg govejega mesa, 5 kg masti; 21. dec. 1944 pa; 6 kg svinjskega mesa, 16 kg govedine, 2 l olja, 20 kg moke in 4 kg masti.

Gospodarski odseki so poročali o dohodkih, izdatkih in zalogah blaga vsakih 14 dni. Ohranjena so le nekatera poročila imenovanih sektorjev. Težko bi navedli natančnejše podatke o vsem blagu, ki so ga zbrali posamezni sektorji v enem letu. O tem lahko le sklepamo na osnovi ohranjenega poročila okrajnega odbora OF St. Jedert, ki ga je avgusta 1944 poslal šaleško-mislinjskemu okrožnemu odboru OF in med drugim sporočil, da bodo do konca leta zbrali „približno količino oddaje za vojsko“: 500-700 kg rži, 4000-5000 kg pšenice, 5000 kg koruze, 15000-20000 kg krompirja, 25-30 glav živine.¹³

Politični aktivisti so z domačimi in vojaškimi aktivisti izvedli vrsto preskrbovalnih akcij. Tako so novembra 1944 v Sentilju odpeljali okrog 20000 kg žita in 3500 kg oljnih semen. Milica Jaš iz Sentilja se spominja: „V našem mlinu so imeli Nemci 20000 kg žita. Okrajnemu načelniku gospodarskega odseka tov. Marjanu sem svetovala, naj izvedejo s pomočjo partizanske enote akcijo na Sentilju. Na ta način bi odpeljali žito, ker nas Nemci priganjajo, naj ga zmeljemo,

češ da v trgovinah primanjkuje moke. Z izgovorom, da moramo opraviti nujno nekatera popravila v mlinu, smo hoteli pridobiti na času. Tovariš Marjan, moj brat Lojze in štab brigade so organizirali drzno akcijo. Neke noči nov. 1944 so z vozovi odpeljali žito proti pohorskim domačijam. Naslednjega dne smo Nemcem prijavili, da je partizanska brigada oropala naš mlin.“¹⁴ France Planinšec iz Male Mislinje je potrdil, da so del tega žita razložili na njegovem gumnu, ga pozneje mleli v Jaševem mlinu in ga oddali partizanskim enotam.¹⁵

V zimi 1944 - 1945 je okrajni odbor OF Slovenj Gradec pozival vse krajevne odbore OF, SPŽZ in ZSM naj „še bolj zavzeto“ zbirajo hrano, obleko, obutev, sanitetni in tehnični material. Načelnik okrajnega odseka za prehrano Slovenj Gradec je 1. feb. 1945 pisмено sporočil vsem „gospodarskim poročevalcem krajevnih odborov OF“, da je treba „zbirati hrano, obutev in oblačila za našo vojsko, zbirati rezervno hrano in jo hraniti v suhih bunkerjih, ki jih je treba graditi še dalje. Kmete je treba pou-

čiti, naj uredijo bunkerje, rezervno hrano pa je treba večkrat pregledati.“ Načelnik odseka za prehrano Marjan poudarja, da je to delo potrebno, ker „številčna moč naše vojske raste, zato rastejo tudi potrebe po hrani.“ Iz poročil vzemo, da so imeli februarja zaloge hrane za 2 meseca.¹⁴

Tudi na drugi redni seji odseka za prehrano pri okrajnem odboru OF Slovenj Gradec 26. aprila 1945. so načelniki prehranjevalnih odsekov iz posameznih sektorjev poročali o zalogah blaga z dne 15. aprila 1945 leta. Načelnik okrajnega in okrožnega gospodarskega odseka sta poudarila, da „se mora posestnikom, ki do sedaj niso nič ali malo darovali za našo vojsko, predpisati količino živil, seveda v mejah možnosti.“

Gospodarski načelnik (referent) sektorja 6 (Mislinja) je poročal, da mu primanjkuje krompirja in fižola, ker je moral prehraniti 200 ljudi na dan. Zagato so rešili na ta način, da mu je sektor 5 dal na voljo ustrezen živež.¹⁴ Iz gospodarskega poročila okrajnega odbora OF Slovenj Gradec navajamo za čas od 1. do 15. oktobra 1944 podatke le za nekatero vrsto živeža v kg:

BLAGO - ŽIVEŽ	ZALOGE	DOHODKI	SALDO	IZDATKI	SALDO
pšenica	296	1064	1333	-	1333
rž	5800	464	6264	2030	4234
moka	-	4134	4134	3144	990
sončnice	4000	-	4000	3000	1000
krompir	1400	10310	11710	2750	8960
fižol	-	570	570	90	480
mast	20	15	35	15	20
olje l	-	701,5 l	701,5 l	166,5 l	535 l
sol	550	641,5	1191,5	171,5	1020

itd.

Gospodarsko poročilo upošteva še drugo prehransko blago in materialna sredstva. Ohranjena so tudi nekatera poročila šestih prehranjevalnih odsekov iz različnih časovnih obdobj. Zgoraj navedeno gospodarsko poročilo okrajnega odbora in gospodarska poročila posameznih sektorjev potrjujejo, da so ljudje zbrali veliko živeža in drugih potrebnih dobrin.

To pomeni, da so morali dnevno oskrbeti več sto ljudi na območju

slovenjgraškega okraja. Zapisali smo že, da je mislinjski gospodarski referent poročal o dnevni oskrbi 200 ljudi. Značilne so tudi naslednje ugotovitve. Gospodarski in politični aktivisti so v sodelovanju z domačimi vse blago in živež pretihotapili mimo sovražnikovih postojank do hribovskih domačij in dogovorjenih javk. To tvegano delo so opravljali v globoki konspiraciji. Veliko je bilo treba poguma, iznajdljivosti, požrtvovalnosti in tovariškega sodelovanja.

Preskrba partizanskih enot in drugih dejavnosti (bolnišnic, delavnic, tehnik itd.) je bila življenjskega pomena za vojaški, politični in moralni uspeh narodnoosvobodilnega boja. Partizani ne bi preživeli in zmagovali brez zdravega in zvestega zaledja. Tudi prebivalci Mislinjske doline so se ravnali v skladu s staro modrostjo: Ljudje, ki vedo, za kaj se bojujejo, so nepremagljivi!

(Nadaljevanje sledi!)

Jože Kramberger
Tihožitje s fižolo,
olje-platno, 1984

Vančy

Vizija

Prišel bom in odpri
skelečo to rano,
misel zapisal morda še neznano,
studentu ujetemu strugo prežri,
molku zapetemu lesu odpri.

Nekaj bi lepega rad ti podal,
nekaj bolj svetega bi žrtvoval.
Cvet ti prinesel z vrha planin,
biserno školjko z morja globočin.

Takrat bo izbrisan moj posvetni obraz -
a ostala bo pesem,
v tej pesmi bom živel,
živel za vas.

Marijan Mauko

Odšla si

Odšla
si
tuli radio
dotaknem se ga
umolkne
televizija se je ohladila
vse je tiho

moja mila
in mraz
prihaja
iz vseh kotov
kaj le čakam
saj vem
da te ne bo
spravim se v posteljo
ko se mraz plazi v srce
se pokrijem
čez glavo

Milena Cigler

Tvoj hrbet

Tvoj hrbet je kot dolg,
dolg ponedeljek:

s prsti potujem po njem,
ga božam,
preštevam vretenca
in se vsakokrat zmotim.

Preprosto je

Preprosto je:
vzamem radirko
in zbrišem vse besede.
Ali si rečem: papir vse prenese!
Ali pa črtam vse z iksi,
ki jih besno tolčem v stroj,
zmečem skozi okno
vse sadove domišljije
in ugasnem luč.

Pokrijem se čez glavo.
Ampak vseeno boli.
(Ker še ni tako dolgo,
ko sva se ljubila).

Potem preboksam blazino,
brcnem v zid
in vidim, da vse skupaj
nič ne pomaga,
kljub temu tulim kakšno uro.

Ko se potem privlečem
v kopalnico
in vidim v ogledalu
klovna
s povešenimi kotički ust,
se zarežim.

Anita

Ni prišla
po vodi,
kot sam preljubi bogec,
prismučala je
izza otoka
v sonce
in bela brazda se je vlekla
za njo
in neka želja,
zavijugala je,
pred mano
jo je dvignilo
v zrak,
v vsej svoji goloti
je čofnila v vodo
in vedel sem, da sem pečen,
še morje je zardelo.

Včasih

Včasih se srečava,
ko hitiva
zaspana na
delo
in ko se
mimava,
se nasmehneš
s kotičkom ust
novemu dnevu.

Glej, čudež

Ukazali so mi:
izdelaj bronastega bika!
Dobro sem stisnil dieto
in izdelal sem ga.
Ukazali so mi:
zakuri pod njim!
In naredil sem kres.
Ukazali so mi:
splezaj - zlezi vanj!
In storil sem to.
In zdaj glej, čudež!
Bronasti bik muka.

Foto: Sašo Rainer

Franc Pečnik

Copatar (odlomek)

Zraven obzidja je stalo še nekaj starih hiš, ki jih iz bogve kakšnega razloga niso porušili, čeprav so bile povečini prazne. Tu in tam so bile strnjene v uličico, ki se je imenovala Suha pot, malo naprej pa se je človeku že zdelo, kakor da je prišel na deželo, kjer je od višine in obsega gričev odvisno, kako blizu si stojijo domačije. Če bi jih zbrali vse na enem prostoru, bi lahko tvorile majhno mesto, tako pa so bile, raztresene okoli in okoli, kot drugi krog znotraj obzidja, komaj opazne. O njihovi častitljivi starosti skoraj ni moglo biti dvoma, kakor tudi ne o tem, da v njih živijo revni, umazani ljudje, ki si samo ob času zatemnitve z oblaki upajo stopiti izza vegastih vrat. Tu ni bilo veselega petja, kakor smo ga slišali na trgu pod balkonom gospe Karle, kraljice, niti ne sproščene vrišča in prekopicavanja s Trga otrok. V hišah, ki niso bile prazne, čeprav se je včasih zdelo, da izdajajo prav tako malo življenja kot one druge, in jih je bilo vsega nekaj deset, so živeli ostareli inženirji, ki so vodili gradnjo obzidja, in nekaj delavcev, ki so skrbeli za brezhibno delovanje odtočnih kanalov in še za nekatere malenkosti v zvezi z obzidjem, za katero so glavno skrb že zdavnaj prevzeli črvi. Iz nekkih čudnih razlogov, ki jih je samo deloma mogoče pripisati njihovi odrinjenosti na rob, so se med temi ljudmi našli taki, ki so se dan za dnem spraševali, čemu živijo, posebej, kadar ni bilo pri hiši niti ene vredne reči več, ki bi jo še lahko odnesli v Veliko menjalnico. Bili so pripravljene delati - a delati ni bilo kaj. Tako si lahko zdaj večkrat videl kakega inženirja, ki je svoj čas ukazoval z odra ob rastočem obzidju, kako brez posebnega upanja na pošteno plačilo pomaga kakemu delavcu pri čiščenju velikega odtočnega kanala. (Bilo je več kot čudno, da si črvi, ki so svoj čas, kot so vedeli povedati najstarejši občani, živeli v glavnem pod zemljo, zdaj niso upali spustiti v globino, ki je presegala dva metra). Vzrok pač ni mogel biti samo v tem, da so se pogospodili, pa čeprav je bilo tudi to res: samo pogledajte si te nadzorniške obraze!

Nekoč je eden izmed inženirjev, ki ga je malo pred tem zapustila žena, pravili so, da je ušla s frizerjem, ki je delal v sami Veliki menjalnici, dobil pravo gasilsko idejo. Zbrali so se, kakor že večkrat doslej, v stari, napol porušeni zgradbi vrh blage vzpetine, se pomenkovali o slavnih starih časih, ko so bili še nepogrešljivi, posebej tedaj, kadar je kateri izmed njih zgrmel z visokega odra, pili čaj z rumom, ki so ga staknili bogve kje, in rekli celo besedo ali dve o podrtiji, ki jim je služila za te družabne shode. Nekateri so trdili, da je bil to nekdanj gasilski dom, o čemer pač priča stolp, v katerem so sušili cevi, toda tedaj je nekdo, bradat možak, ki mu jih ni bilo videti več kot štirideset, prav tisti, ki mu je ušla žena in se je zdelo, da še zmeraj po vseh kotih stika za njo, od nekod privlekel preperelo vrvo, z debelimi vozli na koncu, in ko so ga zbadljivo vprašali, ali se misli obesiti, je resno odkimal, kakor da je sicer pomislil na to, a ve, da bi bilo brez haska, potem pa rekel:

„To je bila nekoč cerkev. S to vrvijo so potegovali za zvon...”

„Cerkev?” so vprašali. „Kaj je to? Nihče se ni spominjal niti tega izraza, kaj šele, da bi poznal njegov pomen, pa čeprav so bili mnogi starejši. Kakor da jih ni slišal, kakor da je v vrvi, ki jo drži v rokah in ne v njem, spomin, je nadaljeval:

„Zvon je bil iz bron in je pel...”
„Se je bleščal kot nebo?” so ga vprašali zbadljivo. Čeprav so bili marsikdaj zamorjeni, niso marali te vrste resnosti.

„Bratje!” je rekel iznenada in izpustil vrvo, kakor da je kača. „Zvon je nekoga klical in nekoga odganjal...”

„Kakšne neumnosti!”

„Zmešalo se mu je zaradi žene!”

„S čarovnijo jo hoče dobiti nazaj!”

„Pa saj ni čudno. Bila je najlepša daleč naokoli!” je pikro pristavila žena inženirja, ki je svoj čas vodil ometavanje obzidja.

„Ne,” je odvrnil. „Bratje...”

„Kakšni bratje?” so rekli mrko.

„Pusti to!”

„Prav. A poslušajte me: porušimo obzidje!”

Gledali so vanj, a ga niso videli. Zadržali so dih in znoj jim je stopil na čelo. Nekdo je stopil k vratom, kakor da misli oditi. Tema pod oblaki se je še bolj zgostila, razločno je bilo slišati šum tisoč letal; slišali so ga v svoji glavi, kot pozabljeno, zastrašujoče grmenje. Tu in tam, se jim je zdelo, se je izza kupa ruševin pokazal škodoželjni obraz velikanskega črva. Zaman so skušali nespametnemu tovarišu pomigniti, naj molči.

„Porušimo obzidje!... In ga potem zgradimo na novo!”

Tako je bila prvokrat izgovorjena ta strašna beseda, zaradi katere so potem mnogi izginili brez sledu, prvi med njimi pa, kot si lahko mislimo, bradati mož, zaradi katerega je bila tisti čas vsaka sovražna misel povezana z brado, pa naj je bila ta črna ali rdečkasta, naj je bila dolga in razmrščena ali pristrizena in urejena. A glej, strahoto, beseda je ostala. Bila je beseda proti besedi. Zakaj že dolgo se je zdelo, in to predvsem tem pozabljenim inženirjem in delavcem, da obzidja pravzaprav niso zgradili oni, temveč je od nekod priplavala mogočna beseda: „Bodi obzidje!” in dvignilo se je obzidje, ki jih je pač samo slučajno, za hip poneslo s seboj na vrh...

Nekaj starih hiš, v katerih so bivali ti prvi uporniki, so tedaj zravnali z belim tlakom okoli njih, postavili na njihovem mestu zrcalni spomenik, vendar so marsikje čez čas spet zrasle iz tal prav takšne podrtije, kakor zraste rakasto tkivo, naj ga še tako vestno odstranjujemo. Med zidovi pa je kakor obupni zadah bolnika kdaj pa kdaj zašumela beseda: „Porušimo!”

Ni bila najslabša hiša izmed vseh, ki so otrpnile kot procesija beračev na obakraj Suhe poti ali pa so bile videti kot utrujeni bojovníki, ki so nekoč - od znotraj - napadali obzidje, pa so se že zdavnaj in dokončno predali. Bila je najvišja od vseh, z dvema belima obročema, ki sta ločevala nadstropji, s streho, ki ni puščala več kot na desetih krajih, in s kletjo, v katero so vhod na dveh straneh varovala železna vrata, prav takšna, kot so zapirala podstrešja. Če bi tedaj v šolah še obravnavali predmet, ki bi bil podoben zgodovinopisju, bi

se od velikih trgov sem gotovo vsaj nekajkrat med dvema praznikoma zrcal vile procesije šolarjev, ki bi si prihajali ogledovat (ali se vsaj posmehovat) zlizane kamnite stopnice, polkrožen obok nad vrati, z dvema kamnitima figurama, ki sta bržčas predstavljali dečka in deklico, in dimnike, ja, predvsem dimnike, ki jih sicer nikjer v mestu nisi več videl in tudi tu že dolgo niso več služili svojemu namenu, ker je pač vse gredo sonce, saj že vemo, katero: Edino pravo. In mogoče bi si bilo še bolj kakor hišo vredno ogledati ljudi, ki so živeli v njej in ki jih je morda oblast nemara tudi puščala zaradi tega: kar je nenavadno, a ni nevarno, pač lahko hitro pokaže neko muzejsko vrednost. Obrazi, kakor oživljene maske, predane strastem, predvsem dolgemu, a brezuspešnemu samouničevanju z alkoholom, cigaretami in mamili (iznajdljivost pri pridobivanju teh nadomestkov za veselo, a pošteno življenje na Trgu otrok je bila skoraj brezmejna)... Vendar so v tem času muzeji veljali že za nekaj popolnoma neokusnega, na njihove razstavne predmete pa, kot smo videli, so vsi kar nekako pozabili, kakor pozabi človek na stvari, ki jih strpa v podzavest - a bi brez njih vendar ne mogel shajati.

Da, ti ljudje pod obzidjem, ti pijanci z obrazi različnih, že doobra uničenih prometnih znakov, ti odsluženi inženirji in delavci, ki so si včasih za večerjo na skrivaj pekli podgane, ki so jih polovili v odtočnih kanalih, te ženske, ki so spet, vsaj večina od njih, dosegle čistost, ko jih nihče več ni pogledal, čeprav si tudi tedaj niso dale vzeti veselja, da se ne bi spominjale polnokrvnih trenutkov in mogoče celo dni, vsi ti, pravim, so imeli možnost, da preživijo, ko bi živali dokončno prevzele oblast. Zakaj vsi ti ljudje že zdavnaj prej, kot je postalo to uradno zaželeno, niso ničesar pričakovali, upanje, da se bo nekaj zgodilo, ni bilo nikoli zbito v njih, ker ga tudi nikoli zares ni bilo, kakor komarjeva samica, ki jo privabita toplota in vonj človeškega telesa in uprizarja pred pojedino nekakšen ples, ki bi ga lahko po pravici imenovali umetnost, čeprav je le iskanje najprimernejšega mesta, prav tako so ti povsem nagonsko iskali svoje majhne radosti, majhne krutosti nasproti sebi in drugim, nekaj, kar jim je ob najmanjšem možnem naporu še vzbujalo občutek, da živijo, čeprav v razpadlih družinah, pa toliko tesneje povezani z obzidjem, ki so ga sami gradili in so ga zdaj hkrati ljubili in sovražili.

Včasih so ob zatemnitvi z oblaki kot sence švigali sem in tja, se zbirali v praznih podrtijah, ki so jim, kdove zaradi česa, pravili mlinci, in z neznosno skrivnostnimi glasovi šepetali o zmeraj slabši ponudbi dobrin v majhnih menjalnicah, o tem, da ni več mogoče v miru spolno občevati, ker lahko vsak trenutke zatulijo sirene in spet posije sonce (pri tem se je ponavadi vnela živahna razprava, ali je pri spolnem občevanju potreben mir ali pa je boljše, če imaš občutek, da se ti bo zdaj zdaj streha zrušila na glavo; pokazalo se je, da je to, kakor je bilo že od nekdanj, odvisno od temperameta posameznega človeka), šepetali so, da bo končno treba nekaj spremeniti, naj bi dobili tri žetone več, pa čeprav jih - kakor menda vsem revežem v vseh časih - ne bi bilo treba jesti, saj človek ne živi samo od kruha... Vendar so oni zanalasč prinesli s seboj neko staro kuharsko knjigo in brali iz nje ali pa si izmišljali, če je bilo pretemno, da bi videli brati, medtem ko je eden izmed njih zmeraj stražil pri vratih in rekel pst, kadar se je v bližini prikazala patrolja črvov. Ko so se razhajali, si slišal pozdrave, izgovorjene s tihim zarotniškim glasom:

„Takšno je življenje!”

„Ja, takšno je življenje!”

In s še tišjim glasom:

„Zakaj pa Simona ni bilo? Da nas ne misli izdati?”

„On - poslušajte, ljudje, kakšna perverznost! - on se je menda na novo zaljubil!”

„Zaljublil? Mi tu... on pa... Treba ga bo opozoriti!”

„Brez dvoma. Posebej zato, ker se je na novo zaljubil v svojo ženo.”

Tako jim je Simon, ki še ni bil dovolj star in izkušen (tu se je v nasprotju z vzdušjem na Trgu otrok cenila starost), da bi vedel, kakšno je življenje, postal sumljiv že veliko prej, preden je nekoč ob zatemnitvi rekel: „Zrušimo obzidje!”

On pa je medtem doma v svoji podstrešnici - je bil pač sebičnež, kakorkoli si ga obrnil - kot majhen deček občudoval uro, ki jo je našel njegov sin, se nasmihal, včasih pri sebi, včasih ženi in fantu, in brez besed, vsaj brez veliko besed čakal, da se bo nekaj zgodilo. Medtem pa je šival, šival, do so mu roke otrpnile, da mu je otrpnil vrat, le oči so bile zmeraj dovolj bistre, polne tihega poguma, ki zna čakati, kakor človek, ki je obupaval skozi puščavo, zdaj pa, ko je našel studenc, mu ni mar, če ga popade zver, dokler ne prepoji vseh kamenčkov dolge poti, ki jih je šel namesto dni in noči. In zdelo se je,

Jože Kramberger, Tihozitje z likalnikom, olje-platno, 1983

da so copate, ki jih šiva, zmeraj lepše in lepše.

Samo nekoč je še rekel nekaj v zvezi z uro. Zdaj je ni imel več pri sebi, temveč jo je obesil na zid, v najtemnejši kot, kamor nikoli ni prodrlo sonce s svojimi biriči, tako da so jo lahko vsi trije občudovali, seveda, kakor jim je dalo, ki je ravno zaradi tega zadobilo nov smisel, to dopuščalo. Rekel je:

„Mi zvezdoslovci (Olga ga je pogledala s sijočimi očmi: spet je bil on!) smo zmeraj vedeli, da pomeni imeti - videti, in samo to... Kako rad bi to uro pokazal še drugim... saj me razumete, kaj mislim?“

„Vzeli bi ti jo,“ je rekel Blaž. „In spustili nadte sršene...“

„Hm,“ je rekel oče zamišljeno, „ti misliš, da se bojim... sršenov?“

„Ne!“

„Bojim se ljudi. Pa ne toliko zato, ker bi me najbrž izdali, temveč zato, ker spet ne bi razumeli, kaj imajo v rokah. Samo gledati - in morda čez čas razumeti - ob tem se skoraj vsak počuti nekako prevaranega. Kadar so se takšni v starih časih pretepali in klali, so zmeraj govorili: „Mi razumemo, kaj je življenje!“ Ko pa zdaj čemijo v svojih luknjah - kakor mi, saj nismo po tej plati nič boljši! - in si ne upajo niti s prstom migniti, zalepljeni kot veščice s tem večnim soncem, spet govorijo: „Takšno je življenje.“ „A veščice,“ je pripomnila mama, „vsaj grejo do konca, izgorijo...“

„Ja, izgorijo... Možic, ki ga je večasih mogoče videti v uri, ne vem, mogoče je samo nekakšno prikazen... ampak večasih se mi zazdi resničnejši kot ta soba, ja, resničnejši kot mi... ah, mogoče tudi on nas gleda od tam (od kod?) in se mu zdimo kot prikazni... Ta možic, ne vem, zakaj se mi večasih zdi, da je... ravno tako, kot si rekla: že izgorel. In poleg tega me, kadar ga gledam dalj časa, bolj in bolj spominja na nekega starega moža, ki pred piramido ponuja kanarčke...“

„Očka - saj tistega že nekaj časa ni več!“

„Tako? Da ga ni več?“

„Slišal sem... oh, saj veš, da marsikaj slišim... slišal sem, kako so govorili, da je bil prikrit urar... in da je zdaj dobil svoje!“

Očka se je zamislil. Odložil je šivanje in se začel sprehajati po sobi. Res: ni kar tako hodil, sprehajal se je. Mogoče je celo kdaj pa kdaj slišal šum potoka ali cvrčanje ptic. Vendar je bil zdaj zatopljen v misli.

„Da je dobil svoje, praviš? Ampak odvisno je od tega, kako razumeš to svoje! Kaj?“ Vprašujoče se je zadržal v mamo.

„Misliš?...“

„Res. Mogoče smo to mi.“

In potem je rekel še nekaj, kar pa je bilo za Blaža povsem nerazumljivo.

„Kadar je tok močnejši, se manj stvari, ki plavajo v njem, ujame v plitvinah ob bregu. Kolikokrat sem imel priliko opazovati to, tako pri vodah kot pri ljudeh. Ampak varujmo se, da bi govorili: „Nekaj je za tem, nekaj je za tem!“ Smešno je govoriti ali misliti, da je nekaj za stvarmi. Ko pa te stvari samih nikoli dobro ne vidimo. Treba bi bilo reči: „Nekaj je pred vrati!“ To je njihova trenutna uporabnost ali neuporabnost... da, kajpak, za neke višje cilje. Megla. Niti vonj cvetic ne, ki deluje samodejno v krogu prerajanja... Megla.“

„Kaj pa potem?“ se je začudila mama. „Saj vendar moramo upati!“

„Ja. A s tem, da vemo, da je vse bistveno že povedano.“

„In - molčati?“ Zasmejala se je. „Ko vendar tako rada govorim!“

„In jaz,“ je rekel očka, „jaz te rad poslušam.“

Blaž je razumel, da je to uvod v ljubezensko igro in je tiho odšel s copatami, da bi še pred zatemnitvijo prinesel nekaj žetonov. Nekaj je premišljeval. Ne, on je vedel, da je nekaj zadaj. Bilo je nekaj za uro, še zdaj na ulicah, kadar je zamišljal, je videl, je videl... Tu in tam se je v krogu zaletel in oba sta obstala, začudena zaradi dotika. In nekaj je bilo zadaj.

Tako so torej čakali in upali, vsak dan - oh, odslej so spet imeli dneve! imeli so noči! samo pet minut jim je bilo treba pozorno opazovati uro, pa je že bila noč, zvezde, tako čiste, tako sijoče, prav nič obrabljene, kakor da jih je nekdo pravkar naredil! Očeta so začeli nadzorovati njegovi bivši tovariši - medtem ko se črvi še zmenili niso zanj - a on je vse mirno prenašal, samo zbadljivk o ljubezni ni maral, to je bila pregraja, ki jih je v resnici vse bolj ločevala, in ne nekakšen zlagan politični program, ko naj bi ustanovili svojo stranko in so si celo njegovo delo, copatarstvo, izbrali za svoj osrednji program, za katerim je bilo, kot so si šepetali, seveda še vse kaj drugega. Oče je pristal, da bo hodil na zborovanja in kdaj pa kdaj spregovoril o njihovem slabem položaju. Včasih so skupaj sedeli za dolgo polomljeno mizo v eni izmed podrtij, govorili o starih časih, se kdaj pa kdaj celo spomnili koga, ki je padel z obzidja, ko je bilo že zgrajeno in je bilo treba postoriti samo še nekaj malenkosti, skoraj nikoli pa niso govorili o časih pred

obzidjem. Jedli so nekakšen neslan kruh v obliki sončnih kovancev, kakršni so bili v rabi pred uporabo neposredne menjave (v Veliki menjalnici) in žetonov (v obrobni menjalnici). Jedli so tiho, kakor da v teh trenutkih njihov organizem o nečem premišljuje, mogoče o kakem pravadnem obredu, ki je zavestni spomin nanj že zdavnaj izginil z obličja zemlje. Vendar so že kmalu zatem spet govorili samo o svoji bedi v primerjavi z drugimi, o žetonih, ki so bili že sami po sebi zlo, ker so bili iz tako slabega materiala, da so se včasih stopili v rokah, še preden si prišel do menjalnice. A tedaj je Simon že vedel, kaj je bilo treba storiti - in je rajši molčal. Saj, kdo neki bi kar tako uničil svoje delo? Zdaj je hipoma razumel, čemu so ravno njih inženirje in delavce, ki so zgradili to največje čudo v zgodovini, pustili tu.

Vedeli so (kdo? kdo?), da bojo prav takšni, kot so, nezadovoljni, tu in tam celo razmišljajoči, najbolj zagriženo branili obzidje, s v o j e o b z i d j e! Kaj lahko je bilo potem tudi prenesti njihovo otročje kričanje ob dnevu političnih zborovanj, njihovo zaganjanje v toge in nekoliko vzvišene pomočnike Velikega Krojača, tistega dne, ko se je le Simon vrnil domov z večjimi praskami, ki so ponekod segale že prav do kosti.

„Očka,“ je rekel Blaž in obstal kot prikovan. „Si se tepel?“

Olga je molčala in ga gledala. Zdelo se je, da hoče nekaj reči. Ustnice so ji nekajkrat zatrzale. In vendar je bil njen pogled bolj pričakujoč kot prestrašen, kakor da govori: „Nekaj se je zgodilo! Karkoli. Nekaj se je zgodilo!“

On pa je rekel:

„Pomisli: pritekla mi je kri!“

In potem jima je povedal, kako je, medtem ko so drugi kričali, se zmerrali in celo že začeli pljuvati drug na drugega, on, ne da bi se sicer bal, stal ob strani in med vsem tistim hrupom mislil nanju, mislil na tako preprosto stvar, kot je to, da se imajo radi, ni mu bilo treba pogledati v uro, pa je videl tudi tistega možica, kot nekakšnega vodnika, ki jih pelje, in jim ni treba spraševati, kam ali h komu, preprosto zato, ker se imajo radi.

„Nikoli ne boš velik politik!“ je smeje se rekla Olga. „Ampak od tega premišljevanja vendar nisi mogel dobiti teh ran?“

„Tedad sem zraven vhoda v kraljičino palačo - mislim vsaj, da tako pravijo ženski, ki je menda rodila že na stotisoče otrok - tedaj sem zraven vhoda zagledal črn zavoj, nekakšno folijo, približno takšno, v kakršne smo v starih časih zavijali smeti, kadar so bile kante polne, iz nje pa je prihajalo nerazločno vpitje in sopenje...“ „No, to že niso smeti,“ sem si rekel. „Sicer pa zdaj ne uporabljajo več tega sistema.“ Potem pa mi je eden izmed delavcev, ki skrbijo za odtočne kanale, z važnim obrazom, kakor da se od vseh na svetu najbolj spozna na te reči, povedal, da je notri človek, „odslužen človek, pripravljen za predelavo“, ki čaka na smetarski sesalnik. „Ampak ta tu je očitno velik strahopetec!“ je še dodal in se pljuvajoč obrnil stran. Mogoče me je prizadela beseda strahopetec, mogoče sem bil še vedno pod vtisom misli na našo ljubezen, rekel sem, dovolj glasno, da so me lahko vsi slišali: „Čemu še trpimo to nesmiselno mučenje? Mar ne bi starce in bolnike rajši sežgali kot v starih časih? Bi bila vsaj še kaka korist od njih.“

Olga se je zdrznila; kakor da ni slišala prav. „Čakaj,“ ji je odvrnil na njej vprašujoči pogled. „Misliš, da bi

kaj zaleglo, če bi rekel: „Rešimo tega človeka!““

„Vem, rekli bi: „Ta je že rešen! Zdaj ga čaka najlepši del njegovega življenja.““

„Vidiš! Če pa sem rekel sežgimo ga, pri živem telesu, so se nekateri uprli tej krutosti, medtem ko je bila večina, priznam, hitro pripravljena sodelovati... saj česa podobnega že tako dolgo ni bilo videti! Kakorkoli že, mislim, da bi mi uspelo rešiti ga, pa če bi moral za to zastaviti svoje življenje. Zakaj ne kaj se je slednjič moralo zgoditi.“

Pomolčal je in si šel z roko čez oči; najbrž je še vedno videl tisti prizor na trgu. Olga mu je postregla s kozarcem mlačne vode - kaj drugega trenutno ni bilo pri hiši - in ko si je omočil najprej ustnice in potem še čelo, je nadaljeval:

„Lahko bi kar pograbil zavoj, saj ni bil videti težak, in zbežal z njim, medtem ko bi se drugi prepirali med seboj, ali naj ga sežgejo ali ne - vendar sem hotel najprej videti obraz. Saj sem vedel, da je neumno, kaj pa naj navsezadnje pove obraz, pa naj bo last največjega sovražnika ali največjega prijatelja... Pa sem vendar odvezal folijo... odvezal sem folijo... In koga sem zagledal?!...“ Spet si je zmočil ustnice in čelo.

Medtem je rekel skoraj šepetaje:

„Predsednika. Mali, uglajeni sivi mož. Ampak zdaj je bil že čisto bel, že skoraj rumen... In najprej, še zdaj me je sram tega, mi je prišlo, da bi mu rekel: „Prišel sem, da vam ponudim službo copatarjevega pomočnika. Zakaj zdaj res ni čas, da bi svoje moči zapravljali z vladanjem! Toda saj me sploh ni poznal, hočem reči, da v tistem trenutku ni bil sposoben, da bi kogarkoli spoznal, mohljal je nekaj o tem, da je vse premislil, vse spoznal, zdaj je pripravljen, da postane živa svinja mrtev kralj, Ne! je zavpil takoj nato, plazma, plazma, plazma... Hotel sem se ga dotakniti, ga nekako iztrgati iz teh blodenj, pri čemer sem si moral, po pravici povedano, ves čas dopovedovati, da je mož v resnici ravno tako človek kot jaz... Hotel sem se ga dotakniti, mu pogledati v oči, ga na nekaj spomniti (a ne na to, da mi je nekoč prekrižal pot), tedaj pa sta njegovi roki, ki ju je doslej skrival pod folijo, šinili hitreje od dveh sestrskih kač proti meni, proti mojemu obrazu, ki sem ga zadnji trenutek odmaknil, nekaj kot bleščeča konic noža se je zablesčalo na vsakem izmed desetih razkremenih prstov, ki so se mi zasadili v roko, potem ko so zgrešili prvi cilj...“

Nekateri so tedaj zavpili, naj tega starega lopova, ki jim je vse življenje flancal z balkona, medtem ko se je držal kraljice za krilo, pri priči živega oderemo, ga razkosamo, ne da bi čakali in se mudili s pripravljanjem kakšne grmade - čeprav bi bilo to seveda lepše za pogled... A tedaj je k sreči pridrsel smetarski sesalnik, razbežali smo se... K sreči, sem rekel. In tako sem tudi občutil. K sreči...“

Olga mu je pomagala, da se je slekel in legel na pograd. Za silo mu je obvezala rano. Nista pomislila na to, da bi utegnili biti zastrupljena. Ura je kazala pol tretjo popoldne nekega dvanajstega septembra. Letnice še ni bilo mogoče ugotoviti. Spogledala sta se in rekla oba hkrati: „Jesen je.“ Blaž je zaspal in se nečemu nasmihal v sanjah.

Ura je tiktakala, medtem ko so zvezde tiho krožile v njeni notranjosti. Končno se je začelo nekaj dogajati.

Jože Kramberger, Gobe, olje-platno, 1983

Rak materinega znamenja

Lani je bil med nami: hrupen, prešerno neugnan, prekipevajoč od veselja in življenjskih moči. Se je z vriskom potrjeval, da je še? Trepiljal je žene in dekleta, poljubljal, prepeval in klical k zdravicam, sejal utrinke iz življenjske svoje poti, rezmetaval domislisce in šale, da se je gromki smeh vzdigoval do neba. Že prejšnjikrat in prejšnjikrat tudi, toda tako razposajeno in neustavljivo samo lani. Zdrava moč zdravega telesa, domala ideal, ki meša ženskam glave in sanje.

V Starem trgu je zazvonilo in zvonilo je dolgo. Oznanilo, da je nekdo nad zemljo. Korak je zastal in besede so se poskrile: globoko odsoten pogled je poletel tja v gore, sredi slavja, kot da bi bil sam, kot da bi se, kaj vem kaj, čudil obrisom in barvam koprenastih daljav soparno vročega poletnega dne - sonce žge in se sončimo - in brskal po razmetanih spominih, se zase in vase bežno nasmešnil, pa s komaj slišnim „aahhh“ preskočil v zdaj in tu, med nas.

- Kaj je?

- Ah, nič, nič!

Človeka obide kar tako! Spomnil sem se sanj: hodim za lastnim pogrebom. Lahkotno, pomirjeno, kot da ni moj pogreb. Nič bolečin, nič želja, nič strahov in žalosti. A pogrebcem se tako nestrpno muči, čimprej hočejo pogledati v tisto temno globino, kamor bodo pogrezni odprto krsto. Pa me najprej ježi, ne preveč grobo, potem mi je vseeno. Res, tedaj mi je bilo vseeno.

Nepričakovano je vzdignil roko in pretirano glasno in zaigrano, kot da hoče skriti kako misel, ki je samo njegova, jo pregnati, morda pobegniti pred njo, in z bolečim posmehom pokazal vijoličasto vzboklino materinega znamenja:

- Glejte, to me bo dokončno penzioniralo - tam čez!

Samo leto dni: pa ga ni več!

Melanoma malignum.

Ko so zdravniki izrekli in zapisali to strašno besedo, so se zaskrbljeno spogledali:

- O bog, morda le še dva meseca!

Rak materinega znamenja.

In plaz se je bil sprožil: zdravniki, pregledi, izvidi, zdravljenja, obsevanje, slabšanje. Nazadnje bolnišnica.

- Žena, naj me ne hodijo gledat! Drugič, ko bom zdrav!

Le ti in otroci!

Vseeno se mi je prikradlo v zavest: pojdi! Pred koncem hočejo odhajajoči vse izravnati. Povišani toni in hude besede so že zdavnaj pozabljene! Bice in dedje so vedeli sto in sto zgodb, kako so bolniki hoteli, več, morali povedati, da so potem spojkojno zaspali.

Mrko in strašljivo odmevajo koraki po praznih in visokih hodnikih, nikjer nikogar, le vzdihji za pol zaprtimi vrati, zoprni vonj po boleznih in zdravilih, daleč nekje loputanje vrat in nemirni glasovi, ki se oddaljujejo. In spet tišina. Zdaj ne samo slišim, ampak občutim zdravnikovo misel in izkušnjo:

- V teh prostorih se končajo človeška prerekanja! Vsaj za nekaj časa, včasih pa tudi za zmeraj!

Obstojim pri vratih!

Saj to ni več on, mož, ki je kar kipel v zdravje: tu je komaj senca tiste neusahljive moči. Prazen pogled, ne-

moč, komaj slišen odzdrav z utrujenih ustnic:

- Zdravo!

- Kako?

Molk.

In veliko okno: v zimski dan nori sonce in raja prostost. Komaj vzdignene roko in jo sproži v pozdrav. Odblesek solze v očeh. Boleča žalost nepreklicnega slovesa? Kako se pošast razleze povsod in lakomno srka moči, upanje in odmerja čas? Kot naglo sodišče! Kdaj se sprijazniš? Se sploh? Bolezen zahrbtno ubija vsako voljo k visokemu cilju - živeti, podvojeno in polno, užiti vse, kar je lepo, izpolniti strasti, se prepuščati nagonom, zanosu vsega živega, občutljivosti čutov, zoreti v moč? Kdaj bo znanje lahko ustavilo tak uničujoči pohod neozdravljive bolezni? Melanoma malignum.

Rak materinega znamenja.

Steklenice na stojalih!

- Glej, s čim me vse polnijo: pravijo, da bo kmalu bolje.

Nikoli nisem mislil!

Ta nemočni glas mi priključijo blede podobo temnega spomina: dostikrat je vstopila v krog njegovih živih pripovedi.

- Trdno prijateljstvo je bilo. Skupaj sva razmišljala, sanjarila, odkrivala svet, hodila v šolo in na zabave, na veselice in ples. Imel je težak stroj in včasih je peljal ko strela, groza me je bilo. Nekoč se je zgodilo, rahlo je slinež dež, ovinek je bil preoster.

Časopisi so poročali: prometna nesreča dveh mladeničev, eden mrtev, drugi težko ranjen, še v življenjski nevarnosti. Le počasi se me je dotaknila svetloba, potem zavest. In sem se domislil: zakaj mi o prijatelju nič ne povedo. Izvedel sem šele pozneje. Bolečina, žalost, spomini - vse se je mešalo in me potiskalo na rob. Dih smrti in strah, kako sem bil blizu. Tako rekoč - tam. Čas blede spomine. Doživetja se ostrijo: neizpodbitna je jasnost tiste resnice, da sem ostal, da sem še. Lahko bi bil zemlja, morda bi kdo kdaj tam postal, si priklical v spomin ta ali oni trenutek; in ko bi ta izgubil, bi šel po poti svoji naprej. Tako pa sem: vriskam in pojem, ljubim, diham, občutim, živim, uživam.

Smrt udari brezobzirno! Kako naj drugače? Cefra pisane sanje in podira gradove v oblakih! Razpihne ideje in sanje in junaška dejanja. A vseeno: nekaj ostaja. Recimo, po očetu: ko sva ob zimskih večerih tipala za svojima podobama, sem občudoval preprosto logiko življenja njegovega, neko otožno občutje našega minevanja, občutljivo zaznavanje vzgibov človeških stisk ali veselja. Zdelo se mi je, kot da se videvam v teh dogodkih, kot da že vse te podobe poznam. Tudi pozneje: najbrž so to bili odbleski teh večerov.

A zdaj?!

Utrujenost ga muči in vabi v spanec. Melanoma malignum.

Rak materinega znamenja.

- Sanjalo se mi je, da me je obiskala mati. A mati je umrla že pred dvajsetimi in več leti. Odkod mi zdaj in zakaj ta preblisk. Znamenje? Glej, mati me je učila videti sij in svetlobo težke rose in sanjske barve zahodnega sonca, strast neviht, rajajočega pojanja jeznih oblakov, mehkega valovanja žit, temnega šumenja goz-

dov, pisanosti cvetnih travnikov in pobožnih onostranskih svetlob, ki se v mraku spletajo nad mračnimi globačami Uršlje in Pohorja, ali tipati za vročičnim trepetom pregrete zemlje in vijoličastim vonjem španskega bezga in slišati težki mir in mrtvi molk zasneženih poljan. Blaga duša je bila mati.

Pa je izgorela prehitro: bedela je ob bolniških posteljah nas treh otrok in bolele so jo naše bolečine. Neskončno smo bili njeni, za vsak korak je vedela, bala se je, da bi se udarili, pohabili in - bog ne daj! - umrli. Tako sem odrasčal. Rosnost in svežino dekliških obrazov in gibkost ženskih teles sem zgodaj zaznal in vznemirjeno zaznaval, rekel bi, jih gledal in se zagledal v vsake sanjave oči, sinje ali črne kodre, v rdečico na obrazu in drobne jamice ob ustih. Vse je podpihovalo želje in vžigalo kri: začutil sem napetosti, ki so me mučile. Pa sem sredi zorenja zbiral prve izkušnje: skrivali in voluhali in trjančili smo se po senikih in kozolcih in odkrivali prepovedane skrivnosti spolnih iskanj in vročičnih naslad. Z večnim strahom, da bo kaj narobe! Potem me je začela vrtinčiti ljubezen in trpinčiti velike sanje in manjša in večja razočaranja, stiske, žalost in neskončno prostorje duhovnih globin in širin. Rasel sem v moža. Šola mi je odprla okna v umetnost, magnetno moč sem zaslučil v glasbi, skrivnih ugank in neslutnih moči je imel vse več in več človeški glas, mladeniški ali dekliški, ženski ali moški - neprizanesljivo ogledalo vrenja in miru človeškega srca in duha. Pozneje, že v poklicu, pa tudi na kakšnem višjem družbenem klinu, sem vse natančneje in občutljivo razložil pisano pahljačo glasov, njihov grobost, polnost, plemenitost, bednost in vsega, kar jih je rodilo: priznanje ali sebičnost, zloba ali dobrotta, sovraštvo ali ljubezen, ponižnost ali nadutost. Še posebej, ko so se besede spreminjale v dejanja: ker se pod silo nisem hotel posipavati s pepelom, so kegljali vame in zame, trosili sum, ta neoprijemljivi smrad človeške priletnosti, in odprli zapornice deročim vodam skovanih laži. Podirali so zamisli, zastavljeno in vloženo delo in cilje. Odložil sem položaj, zbral razbitine, ki se v razočaranju niso porazgubile, jih očistil gnilobe, blata in grehov in krenil ponovno na pot, večno zaslepljeni in zlepljeni popotnik, z veliko vero zbranega upanja. Vem, razletela se je tudi razčlovečnost, glinasti oklep, sivina, vse, kar je sililo v poprečnost in stiskalo voljo. Vem, iskati moram pot, se vrniti vase: drobno seme upanja vedno vzbrsti, požene korenine in raste v drevo! Toda: toda še vedno slišim glasove in besede vseh - čeprav jih že zdavnaj ni več - ki so prožili zastrupljene osti priliznjenih ali grobih glasov proti meni. Njihova imena se hladno režijo s sivih kamnov na starotrškem in drugih pokopališčih. Nenadoma odpre oči:

- So zunaj ptice?
- Ne, ni jih!
- Škoda, da moram tu...
- Vse bo še dobro! Kmalu bo pomlad!
- Pomlad? Seveda!
- Globok vzdih.
- Da se zemlja pari, da čaka seme in

ga vabi, razkošno, predrzno. Še nikoli nisem tako živo začutil kot takrat. Vonj sena in otave - ah, spomini na dom - davno mladost - poletni nevihti, vonj pregrete smole in smrek, ki se potijo v vročem poletju v težko omotičnost, prosojna mavrica jesenskih barv - ne, vse to mi nikoli ni pogrelo čuta in zavesti, kakor dih spočite zemlje, ki vabi v rast: najbrž zato, ker v slutnjo sili pomlad in ker se prelihe kopnega vsak dan večajo, ali zato, ker je zrak še hladen pa z obrobja, ki ga obseva sonce, toplo diha in naznanja zagon in rast, kalitev, rojstvo, ali pa zato, ker mi nemir budi želje, da bi bil sejalec in vrtnar. Samo v pomladnih dopoldnevih tako diši in diha, potem drhtenje izgine. Tak živi trenutek se oprime zavesti in ostaja tam za zmeraj. Kot seme, ki se zaseje v rodno zemljo. Povezanost z zemljo? Tudi smrt je tedaj preprosta in prostrana: usahneš in zemlja te vzame vase. Toda vse to je daleč, tam v sivih in visokih letih! Opomin te komaj oplazi, zamahneš z roko in pozabiš! In načrti se počasi ogulijo: kot vonj jedač, ki jih kar naprej potiskajo predte, ali pijač, ki ti jih ponujajo: prvič je vznemirljivo, novo, poudarjeno občuteno in doživeto. Nazadnje postane vsakdanje, včasih nadležno, morda pusto. Razen živih pobliskov, ki se od časa do časa znajdejo med različno šaro vsakovrstnih spominov. Tudi nepozabnih in pristnih.

Sestra s tabletko in čajem:

- Zdaj morate vzeti to!
- Več svetlobe na očeh, droben nasmeš!
- Tako!
- Poboža ga po čelu in mladostno odšumi.
- Kako prijetno! Škoda, da nisem užil še več in vsega!
- Še boš!

Prestrašim se svojega glasu: nepričljiv blebet, prozorna laž, prazen zvok, oropan upa in vere - votla tolažba.

Počasi in drobno zamahne in molči! Češ: pusti, pusti to!

Jože Kramberger, Češnje, olje-platno, 1988

- Ko občutim vonj in otipam svilenost ženskih las, njih mehko in voljnost, se zdi, kot da mečem v ogenj smodnik.

Življenje je večno upadanje in naraščanje. Moram se dotakniti napetega lica, gibkega vratu, vzbrstelih nedrij! Vsakokrat in znovič! Mlada kolegica je rekla:

- Ne stiskaj me zdaj, med šihom, preveč čutim roko tvojo in moč, glej, obleka je tanka! Potem ne morem več delati, vsa kri mi gomazi! - Kot pri plesu: skozi lahkotno obleko začutiš toplo in potno in gibko telo. In vlažnost, ki naganja! Vdane gibe in čudne uganke v očeh. Še posebej, ko se potem v vzgonu odpre v mehki postelji in me objame s kleščami močnih udov: kot cvetna čaša, v katere sladostrastno globino namerjam in pršim semena, ta drobna in živa vesolja neustavljivega vzgona živega - za rojstvo in nove rodove. In za smrt! Tja do daljne prihodnosti. Vse mi dopoveduje, da je to tisto - prvinsko in daleč od vseh sistemov, ki človeku večno nekaj prepovedujejo! In dokazujejo, kako je majhen in neboljšen! Nemočen, brez cene.

Vem, da sem in moč je v meni, ko se me dotakne topla svilena koža, ko čutim trepetanje mišic in pekočo bolečino ostrih nohtov in zob, ki se zagrižejo vame, to izgorevanje strasti, to človeško bližino in razumevanje, to použivanje rasti in smrti. Občutim, da izgorevam na teh tirnicah in zunaj tega ni ničesar. Kot da je zadnji rob čutov. Ah, minevanje! Dopovedujem si, da doživljam globlje in več, da sem se dotaknil večnosti. Toda kako bi bilo, če bi bilo drugače?!

Trudi se premakniti.

Bolečče zavzdihne:

- Ah, nimam moči! Drugi mi morajo pomagati! A včasih!
- Čakaj, pokličem sestro!
Spretno ga podložiti in obložiti.
- Hvala, zdaj je dobro!
- Šola in praksa, ljubezen do dela in sočloveka!

Spreten odgovor nekoliko razbremenjeno okorno vzdušje.

- Zdravje, zdravje, svoboda!
Svoboda!

- Svoboda gibanja! Tečeš, tečeš sem in tja! Se dotikaš zemlje, travnate preproge, ostrega ali zlizanega kamena, šumečega listja ali sprhnelih iglic. Teči moraš gol. Teči moraš bos. Teči moraš sam. Dihati globoko, še globlje! Da povsod občutiš zrak. Da se znoviš. Da dihaš slani vonj potu. Da čutiš vročo kopel neusmiljenih žarkov. Da čutiš obdajajočo naravo: tedaj se te dotakne večnost. Zdaj in neskončno sta v meni, ob meni in z mano. Poleti, na dopustu, doma, dopoldne, ob večerih, kadar je, me požene in tekam. Srce mi sili kvišku, mišice se same gibljejo, polzeči pot me draži: potem se tuširam, použivam dražljaje! Življenje imam neskončno rad! Hočem ga več. Močnejše in občutljiveje. Celo bolečina mi pravi, da sem živ, občutim radost. Pa ta bežeči čas! Vse drugo je sivo, vsakdanje. Ko tekam, dohitvam minljivost! To čutim do vseh robov. Minljivost se zaustavi za kratak čas, potem pa z nezadržno silo podira zdajšnjost in jo potiska v preteklost: ena večnost se kotali v drugo! Čudno motanje teh lovov našega bivanja.

Tako sem del narave, vse moči so v meni in poganjajo življenje moje - vse od tistega prvega zametka v materinem telesu pa tja do smrti. Daleč v prihodnosti. Na teh krožnicah izgorevam. Iščem sebe in svoja pota. Česa nimajo tisti, ki so ostekleneli in se porobotili in samo ponavljajo, globina pa je plitka, beseda papirnata! Želim vsak srečen trenutek občutiti znova in znova. Čas odvzemam zase. Nekak veličastni obred je to. Kot použivanje zlahtnih vin: dišati cvet, zaznati drobno različnost okusa, suhost, polsuhost, tekočnost, hladnost. Ali odkrivati okuse posebnih pijač od drugod: tekilo, vodko, whisky, črnicevec. Ta je najboljši. Naš. Ali kot dobrota domačega kru-

ha: rženega ali soržičnega, pečenega v kmečki peči, ob moštu in domači kolini. Še tako izbrani okusi kosil in večerij in jedi, ki jim imena ne vem, na sprejemih in banketih - ne odmerijo te prave izkušnje. Otroški svet je tam, kmečki dom in družinski mir. Idila, ki je več kot spomin: je teža očetove besede, okorne miline materine, občutek varnosti in bližine ljudi, vseh domačih in sosedov. Ali kot posvečen dotik žametne dekliske roke, voljnosti prsi in ritnic, tršatosti stegen, ali hladnega kamna, ki ga podajam zidarjem, in oglaženega lesa pri mizarju, pa hrapavosti smolnatih debel smrek, jelk in borov, ki kljubujejo nevihtam in vetrovom, mrazu, soncu in dežju - kot da razpoznavam širino sveta in našega čudenja. Resnica ali sen?! Vseeno - nekaj sončnega je to. Ali kot stiski rok: sto različnih in več - okorni in lopatasti, trdi, pristni, drugi mlahavi, slinasti, prazni. Kakor ljudje! In ženski: krempljasti, hladni, topli, mehki in tisti, katerih dotik poskoči v kri in prižge ognje. Kot dotik mrzle kovine ali žarečega ognja - opomin na nevarnost

Nemirno dihanje.

Konec se naglo bliža: najlepša leta nič ne pomagajo. Srh se spreha po moji zavesti. Kako dolgo živi upanje? In kaj potem?

Melanoma malignum.

Rak materinega znamenja.

- Ah, sonce, visoko poletje! Na morju si vedno najdem samotni zaliv in se prepustim lavi neugnanih žarkov, ki me gnetejo. Povsod okrog hodi mir. Včasih ga prestreže mehak val, ki se preveč zaplazi v pesek. Brezcljivo pranga pogled po modri ploskvi ali sili v nebo. Pa ženska ob tebi, ki te hoče celega in več. Rad plavam. Vročina se jezno šopiri, to me pomirja. Mir je globok, da ga slišim. Borovci in rožmarin praznično dišavijo minute, ki se tedaj ustavijo. Kot da bi se zaustavil ves neskončni čas! Ob tem pomisli, kaj je življenje in smrt. Še daleč me ne zadeva: ko sem za drugimi najstniki škilil po dekliskih postavah, poraslosti, ženskosti, se primerjal z drugimi, teh misli ni bilo; a zdaj kar naprej prihajajo kot nadležne muhe. Kakor ženski glasovi v sprostitvi: krik davnin, rojstva, izgorevanja, ki me kar naprej in naprej vabi med močne ude in ponorele objeme - kot pesem v krvi ali vulkan v srcu. Potem so bili otroci. Kal za prihodnost! Njih glas: ptičje žvrgolenje, zbor poletnih murnov, slavje v novi čas. Več kot ponos, več kot veselje! In spomini po smrti!

Vse to se je preselilo v središče, ko sem se otrsela statistik, resolucij, papirjev. Pa sitne in ritaste tajnice, zvrhan štefan opravljevega strupa, in zagamanih šefov, ki so kikirikali navzgor in pfljavali name: odlični recepti kadrovske kuhinje. Klanjaj se in lezi v rit, pa hitro prideš visoko! Išče mo najboljše! Vsak je zase najboljši! Zmotni primerek ogrešijo in obglavijo; če je treba, ga naredijo. Čas potrudi, kdo ima prav: toda nič ne pomaga, ker je prepozno. Kolajne si pripenjajo drugi! Le kak poštenjak te včasih potrepilja in reče besedo o resnici. Drugi se bajžijo s starimi čevkami. Menda je kar zmeraj bilo in je tako. Toda vse bolj zvito. Kar lastijo si moje življenje in presegajo na bogove! Občas je čudno sladka in strupena reč! Teh tipov ni treba na moj pogreb! Če pa pridejo, naj se vsaj globoko priklonijo!

Magari s figo v žepu!

In slišim prišepetavanje: živi dvojno življenje! Živim svoje življenje! Včasih izgubljeno, osamljeno, včasih hrepenim po ženskih poljubih in nežnostih, dotiku in seksu, včasih už-

vam mir in brezmejnost. včasih sem zamaknjen v čuda narave, zvokov, glasu, včasih sem posebej ponosen na otroke, ki sem jih zaplodil, včasih tudi utrujen in žalosten, kadar me premami kapljica ali razneži domača pesem, včasih jezen, kadar me mori grobi svet: vselej in ob vsem pa živim življenjske sile in čas, ki mineva.

Teško se sporazumem z nekaterimi kolegi in nekdanjimi prijatelji, ker jih je obsedla misel, da morajo naprej in navzgor, naravnost ali vijugavo, iščejo si pomembnost in denar, predvsem - denar, sedijo za težkimi mizami in oblazinjenimi vrati, zavedajo se globokih sedežev in pomembnosti telefonov! A jaz: čutim, da si širim prostor za svobodnost in uredničev sanj in čutov. Zelo rad živim, rad bi dolgo živel. Da bi odpadel docela izrabljen tam v sivih daljnih letih!

- Zdaj bi zaspal!

Stisni mi roko!

Daj mi roko!

Strese me ukaz, ki je pomirjena prošnja.

Trdo sežem v dlan.

Stisk hoče biti močan, a terja preveliko naporov.

Pepelnast pogled.

Dolg.

Nič besed.

Predsolza v kotu oči.

Slovo. Da, slovo!

- Hvala! Zdaj je dobro!

Domislim se težkih besed, ki so nekoč vrgle senco med oba. Dolga leta je pogovor narejal velik ovinek, da se ni bilo treba dotakniti tega navzkrižja in spominov na ženska čustva in odločitve: dvoboj kot dveh jelenov za košuto. Poraz in zmaga: odloči pa ženska muhavost!

- Ozdravi mi čimprej! Medicina zmore čudeže!

Ne verjamem, da medicina zmore toliko čudežev!

Melanoma malignum.

Rak materinega znamenja.

Odhajam.

In blodim med pripovedmi.

Dajte ogledalo, pravijo, je rekel, pa se je pri udarcu ob posteljo razbilo. Vsaj upanje naj ostane!

Veš, pravijo, je pravil, režejo mi meso s telesa in bolečina je strašna. Odmiranje živčnih celic?

Glej, pravijo, je pravil, žgejo mi podplate in stegna in ožganine zadušljivo smrde! Prosim za pomoč, pa se hladno režejo in pačijo!

Presodi, pravijo, je pravil, v temo bliska kot ob nevihti, a grmenja ni! Kaj je?

Znak umirajoče zavesti?

Razpadanja in zaužitih pomiril?

Konec!

Že naslednji dan je preminil.

Na pogrebu je črno ljudi. Žalostinke. Govori. Hvala o zaslugah. Naštevaje bleščicah uspehov, podvigov, prijateljskih družčin. Večna hvala, večna slava! Sožalne besede. Težki venci z dolgimi trakovi in svežim cvetjem sredi zime. Zadnji pozdravi za zadnje slovo! Padanje zemlje v zveajočo jamo in zamolkli odgovor truge! Solze in žalost!

Turobno poznega zimskega popoldneva zlagoma sili v mrak. Ljudje se počasi razhajajo.

Govorijo o smrti? Sorodnikov, živih in mrtvih, svojih in njegovih?

O otrocih in prihodnosti? O jutrišnjem dnevu? Morda pomislijo vase in mrmrajo: za kom bomo šli prihodnjic? Morda kličejo v spomin podobno rajnega?

Tega moža nemirne radoživosti in možatega slovesa!

Kdove!

Utrujen spešim korak v mokrotni hlad zimskega večera: rad bi bil čimprej doma!

Foto: Sašo Rainer

Darja Kniplič Dvaindvajseti dan

Dvaindvajseti dan je in ugotavljam,
da sem zopet začela pisati erotične pesmi,
da se zopet lepo okroglo smejim,
da se mi belo svetlikajo oči,
da v meni vse miglja,
dvaindvajseti dan,
hojlali, hojlalo,
zopet sem ženska,
hojlali, hojlalo,
dvaindvajseti dan,
ko imam oči suhe in grlo polno,
ko imam meso in ne daljave,
ko umetnik prihaja vame in ne jaz izven,
ko se ne prebujam prazna,
hojlali, hojlalo,
vsak dan, vsak dan.

Današnja noč

Današnja noč sem preživela v postelji
s steklenico vina v meni,
pesmi so ostale ob pisalnem stroju,
on pa je vsanjan ležal ob meni.
Bili smo nerazdružljiva družina. Sedaj.

Štefan Šumah Stopnjevanje

Tvoji dolgi nohti,
nohti mlade mačke,
bi mi najraje razpraskali hrbet.
In tvoji zobje
bi se mi radi zagrizli v vrat.
Ti pa poslušaj druge
in se bojiš,
da bi te kot mlado mačko
zavezal v vrečo in vrge v vodo.

Na koncu tvojih trepalnic
so ujeti zadnji sončni žarki.
V očeh se ti izgublajo njihovi odsevi.
Oslepljujejo me,
ne morem ti gledati v oči.
Žival,
ki prikrito spi v meni,
je postala krotka.
Toda ta žival bo nekoč
ušla z verige.

Sence preteklosti
jočejo na okamenjenem nebu
knjižnih polic...

S Pece je proti Uršlji
švignil Škopnik.
Za sabo je zapustil žarečo senco
na umazanem nebu.

Okamenele pripovedke preteklosti
so se prebudile
in v Topli so zaplesale vile.

Na Smrekovcu se je divja jaga
odpravila na lov.
V vrhovih stoletnih dreves
se je izgubil
lajež njenih psov.

Peca je svoja nedrja odprla škratom,
ki so se spustili v njene globine
in prebudili kralja Matjaža.

V to kraljestvo senc je vstopil človek,
vse pripovedke so se izgubile,
in pojavila se je
Sneguljčica s palčki.

Neke noči

Neke noči je mala pohotnica
zaspala na tujih ramenih
nepotešena in utrujena
ni preklinjala poezije
ker jo je zapustila
drugo jutro se je zbudila
in med njima je ležal moški
tretji in popolnoma gol.

Slavka Dragolič

Mačka po italijansko

„Bambina!”

Ozrla sem se za glasom in obstala. Trije smehljajoči se obrazi so bili prilepljeni na sosedovo ograjo. Prvega je bolj kot drugemu vleklo usta narazen prav do ušes in vsa so bila podčrtana z belino zob, ki so se svetili, da so izstopali iz celote. Enemu so krasile zgornjo ustnico rahle brčice, tanke kot potegnjena črta. Ti ljudje so se mi zdeli lepi, toda v meni je bilo nekaj, česar nisem razumela, vendar sem vedela, da je to odpor.

Danes - po toliko letih - bi lahko rekla, da mi niso bili niti malo simpatični. Ležerno so sloneli na ograji in se mi rezali kot pečene mačke, rekel pa ni nobeden nič.

Stopiti sem že hotela na prag, ko je spet priplaval do mene brbljajoča italijanska govorica, iz katere sem komaj izluščila: „Bambina!” To je pomenilo otrok-deklica, to sem vedela; potem je bilo zame. Med ploho besed sem še ujela: „maccheroni” pa še „spaghetti” in „mangiare”, pri tem se je končalo vse moje znanje italijanskega jezika, čeprav smo se ga morali učiti v šoli.

Glas ni prihajal od tistih treh, ampak od človeka, ki je čepel pri za silo narejenem ognjišču, na katerem je stal velik lonec, iz katerega sem tisti trenutek zaznala prijeten vonj. Vendar sem še kar stala in gledala.

Čepeči je dvignil roko in mi pomahal, naj pridem bliže, potem je konec prstov strnil v šopek pred ustnicami smehljajočega se obraza, jih poljubil z glasnim cmokom in spet se je vsula od njega ploha besed, od katerih sem razumela spet samo: „maccheroni, spaghetti” in „mangiare.”

Zakaj so se vgnezdili pri naši hiši ob drvarnici? Prostora je bilo komaj za seženj.

Uporabljali smo ga za prehod v klet. In navsezadnje je bila tu mimo samo steza, ki smo jo domačini uporabljali za prehod med hišami in vrtovi, nič širša od metra, vmes pa je rasel še bezeg, kot da mora to potko še ozaljšati.

In vendar so čepeli tu že nekaj dni, si kuhali, se smejali, zvečer pa se je oglasila še kitara, ki jo je spremljal še melodičen glas italijanske popevke. Stopila sem tiste tri korake, prav nad lonec. Italijan je spet nekaj brbljal, kar nisem razumela, zato sem odkimavala. Pred mano se je znašel pokrov vojaške menažke, v katero je nalagal dolge, rekla bi, metrske špagete, na katerih se je blestela rdeča omaka, vmes pa so se mešali kosi dišečega mesa. Menažko mi je držal tik pred nosom in mi jo ponujal, smejoč se, da so se mu usta raztegnila od ušesa do ušesa.

Pokazala sem s prstom na menažko in potem nase: „Mangiare?” sem vprašala.

„Si, si, si, si!” so zatrdili vsi štirje v en glas, me s tem razorožili, da sem stegnila roko in vzela menažko, na kateri so bile že vilice, da mi ni bilo treba kaj drugega kot začeti jesti.

Nisem imela časa odložiti niti torbe z ramen, sedla sem na hišni prag in začela spravljati vase okusno hrano. Bila je nekaj posebnega. Dolge špagete sem navijala na vilice, jih srkala vase, ti pa so se kar topili v ustih. In v tren vsega ni bilo več.

Šele, ko mi je ostala v rokah prazna menažka, sem jih imela čas spet pogledati. Trije so še prav tako sloneli

na ograji in se mi dobrikajoče smejali, četrti pa mi je izza lonca poslal krotko vprašanje: „Bene?”

„Bene!” sem samo pritrdila, vstala, vrnila menažko in vilice ter se zahvalila, kakor sta me učila starša: „Grazie tante!”

Italijani so vsi drug čez drugega nekaj brbljali, vmes se smejali, da so se kar lomili v križu. Potem sem še jaz raztegnila ustnice v smeh in smehljajoča se zapustila prizorišče in vstopila v hišo.

Hiša je bila nekoliko pusta in prazna. Mama je bila pri svinjakah, oče v hlevu, brata pa še ni bilo iz šole. Kuža Taras se mi je motal med nogami, da bi vzbudil vsaj malo pozornosti, zato sem ga počohala za ušesom. Sedla sem za mizo, da bi naredila nalogo, pa mi nikakor ni šlo, številke in besede so plesale pred očmi, iz njih pa ni hotela nikakor nastati domača naloga, le v ustih mi je obležal prijeten občutek, ki je izpodrinil vse ostalo.

Kmalu so se vsi pojavili v hiši, mama je razdelila kosilo, ki mi ni prav nič teknilo, brskala sem po krožniku med fižolom in krompirjem, repa se je obešala na žlico, vase pa nisem spravila ničesar.

Mama je samo pripomnila, ko je pobrala moj krožnik, da bo že kuža vse pospravil, če meni ne diši, pa še za muco bo ostalo.

Spat sva se odpravili vedno skupaj z muco. Ta me je ponavadi že čakala na postelji, potem je smuknila k meni pod odejo in obema je bilo prijetno. Zjutraj je bila kot ura, zbudila me je z oblizovanjem za ušesom, vedno prej, kot me je mama poklicala, da je že čas za v šolo.

Kadar pa je dobila mlade mucke, jih je vedno dan stare prinesla pod odejo, da so neobgljeno mijavkale, dokler jih nisem namestila v košaro. Ponoči jim je nosila hrano, ki jo je sama ulovila, to je bila največkrat kar velika riba iz potoka, bila je še živa in je opletala z repom sem in tja. Položila jo je vedno kraj mene na posteljo ter me grizljala v palec na nogi toliko časa, da sem se zbudila in jo pogladila po mokrem kožuščku; šele tedaj je prepustila hrano mladičem.

Kolikokrat smo potem drugi dan ugotavljali, kako je mogla skočiti z živo ribo v gobčku dva metra visoko na malo okensko lino, ki ni bila nič večja od 25 cm v kvadratu.

Naša muca je bila čudovita mati in tudi pridna; v naši ulici ni bilo miši, da ne bi vedela zanjo. Mama jo je zaprla še v shrambo, če je bilo potrebno, vendar se nikoli ni lotila mesa, ki je viselo tam. Miš pa je ujela tudi, če bi ji ta pobegnila za dimnik, ali jo je čakala dva dni kje pri kakšni luknji.

Še najbolj čudno pa je prišla k naši hiši. Na lepo nedeljo popoldan smo prišli domov, ne vem več, odkod; tedaj je ta še ne dorasla živalica milo jokala na strehi naše hiše. Kako je prišla ta mala mucka tja, na streho, nam ni šlo nikakor v glavo. Hiša je bila sicer nizka, očetu sem pristavila samo stol, stopil je nanj in vzel mucko s strehe ter mi jo dal, jaz, trapa, namesto da bi jo potolažila, sem jo nesla v svojo posteljo in jo pokrila z odejo. Tako ji je moja postelja postala najljubši prostorček na svetu.

Ni je bilo zvečer, ko sem šla spat,

tudi zjutraj nisem bila pozorna na to, da je ni. Pri kosilu je ni bilo na spregled, tudi zvečer se ni prikazala. Toliko časa ni nikoli izostala pa sem povedala mami, da je ni.

„Bo že prišla, še zmeraj je,” je samo dejala in je bilo že zanjo opravljeno. Mene pa je zares začelo skrbeti, kje tako dolgo hodi. Odšla sem do svinjakov in jo klicala, na svislih sem vse pretaknila, na izbo sem pristavila lestev in zlezla tja. Ni je bilo. Tudi tretji dan sem jo klicala okrog hiše. Nič.

Morda dan ali dva po tistem sem zavila po stezi mimo kleti, da bi jo iskala, ne vem več. Toda samo obstala sem in gledala. Na naši vrtni ograji je bila razpeta čez dve leti koža moje muce. Kar stala sem tam in jo gledala, potem sem se sunkovito zasukala in zdirjala mimo krohotajočih se Italijanov, ki so spet nekaj cmarili v loncu ter mi vpili: „Muc, muc! Muc, muc!” Stekla sem v hišo, se začela dreti in jokati, da nisem mogla iz sebe spraviti niti besede.

Šele brat, ki je čez nekaj časa prišel, je povedal, da se jočem verjetno zaradi mačke, katere koža visi na latah.

„Saj ne jočem zato!” sem se zadržala med izdihom in curkom solz.

„Zakaj pa potem?” je zvedavo vprašala mama.

„Ker sem jo jedla z metriskimi špageti!” je le priletelo skozi potok solz. Brat me je podražil: „Mijav, mijav, pa še dobra je bila!”

Zakipel mi je bes, prizadel me je,

zato sem tudi hotela prizadeti njega: zatulila sem na ves glas, kolikor sem ga premogla: „Baraba, ti si jim pomagal!” Surov stavek se je moral slišati na ulico. Sram me je bilo izbruha, zato sem še začela bolj tuliti. Šele oče me je nekako potolažil, mama mi je skuhala čaja in mi pomagala v posteljo.

Se v spanju me je preganjala prazna mačja koža, iz katere sta nekam v dalj štrleli dve leti, med katerima je mahala mucina glava. Iz odprtega gobčka, ki je postajal vedno večji, so ji rasli veliki čekani in me hoteli zgrabiti. Zbujala sem se in kričala in mama me je morala kar naprej tolažiti.

Morda dan potem me je oče poslal po nekaj v klet, jaz pa nisem hotela iti. Bil je ukaz, jaz pa na razpotju. Samo zamižati mi je bilo treba pa sem že videla mucino kožo na ograji in Italijane, ki se mi posmehujejo. Kje sem vzela toliko poguma, ne vem: uprla sem se. „Ne grem mimo teh morilcev mačk in koža je še tam!” sem le izdabila in spet planila v neutolažljiv jok.

Ko je oče delo sam opravil, je čez čas prišel k meni in me potolažil: „Sedaj greš lahko v klet, kože ni več tam in tudi Italijani so že odšli.”

Še dolgo po tem dogodku se mi je dogajalo, da je kdo poklical tudi nedolžno: „Muc, muc!” Včasih sem še pogledala, ali res kličejo muco, včasih pa tudi ne: stekla sem domov in že neutolažljivo jokala.

Samo jaz sem vedela, da jočem za zelo dobro prijateljico.

Foto: Sašo Rainer

Poštarjev strah

Včeraj se mi je sanjalo o psih. Dogam podobni kratkodlaki so trgali vse, kar se ni skrilo pred njihovimi dolgimi, ukrivljenimi zobmi, ki so se slinasti sprehajali po gobcih, iz katerih so lezli kačasti, živo rdeči jeziki. Zgrinjali so se od vsepovsod. Zgrabili so merjasca, ga z zobmi dvignili in z njim vred oddivjali po opustelem naselju. Končno so ga le

spustili na tla. Merjasec se je pobral in se po nekaj odrih zgrudil v mlaki krvi. Oddahnil sem se in pogledal po potnikih okrog sebe. Spet so se mi oči izmuznile iz avtobusa in zagledale merjasca, ki se je pobral in se ves razmrvarjen, kakor prikazen, pognal v beg. Za razrušenimi hišami je izginila nje-

gova groza. Stopil sem iz avtobusa in se napotil proti pošti. Nisem je našel na običajnem mestu. „Pa je ja niso psi odvlekli drugam?“ sem pomislil, hkrati pa me je od strahu zabele po vsem telesu in lasje so se mi naježili, ko sem jih zagledal, kako s strašno naglico z vseh strani nadirajo proti meni. Zgrudil sem se.

Pogledal sem na uro in ta je pritrdila, da se je noč poslovila. Tudi v avtobusu, ki me je odpeljal v službo, so se psi še zmeraj zbirali v meni, mi vrtali po možganih, lajali po svežem jutru in komaj sem opazil sprevednika, ki me je zaspano pogledal.

Svežnji pisem in časopisov so se mi lenobno prekladali po rokah. Poštarska torba je enakomerno bingljala ob mojem telesu.

Pri prvem štirinožcu sem malo postal, in ko sem se prepričal, da se veriga, ki se je ko kača vila po prašnatih tleh, začena ali pa končuje ob kosmatem vratu, sem odprl torbo in stopil proti vratom. Zvrstilo se jih je še nekaj, teh človekovih miljenčkov. Gorje ti, če kateremu rečeš kaj preveč ali se mu kako drugače zapičiš. Za vedno te bo nosil v črevesju, in ko nekega dne ukani gospodarja, da ga, kakor se ta potem opraviči, pomotoma spusti z verige, ne ubežiš njegovim zobem, če imaš vsaj kolikor toliko užitno meso, ki ne zaudarja preveč po alkoholu.

Ze sem pri zadnjem ljubljencu, ki sem si ga pred odhodom vtaknil v zavest. Ta je prav zares ljubljencek. Pred dnevi sem njegovi gospodarici omenil, da je ta pasma nevarna in ona me je, drugače dobrohotna ženica, kot najhujšega sovražnika premerila od nog do glave.

Doma sem še enkrat polistal po knjigi o psih.

Imel sem prav. Danes po tem nočnem klanju mi niti najmanj ni dišalo pozirati pred tem dobermanom.

„Grem na pošto,“ sem dejal. „Če bo kaj narobe, se bom zgovarjal na psa, upravni porečem, naj si pridejo pošto sami iskat.“

Odšel sem proti pošti. Po nekaj metrih se spomnim, da mi je tudi za dobermanove sosede zjutraj nekaj spolzelo med rokami in očmi. Odprl sem torbo in izvlekel plavo kuverto, ki se ji je mudilo k lastniku. Kmalu sem bil blizu. Nekoliko sem obšel nevarni del in si oddahnil, ko sem se prekobalil čez sosedovo ograjo.

Nisem opazil ženske, ki je stala pred vrati. „No, kako pa vi?“ se je obregnila vame.

„Bojim se psa,“ sem pohitel s pojasnilom.

„Mislite sosedovega?“ je vprašala.

„Da, sosedovega,“ sem odvrnil.

„Saj je zaprt, vedno ima zaprtega, le če je sama zunaj, le tedaj,“ me je pomirila.

Izročil sem ji pismo in brez psov, ki so ponoči in dopoldne treskali vame, me premetavali in mi begali pamet, tako da se brčkone medvedov ali volkov, če bi se kje prikazal, ne bi prestrašil, kaj šele kakšnih levov ali tigrov in drugih, takrat zame, proti njim povsem nedolžnih zveri, in odšel proti sosednji hiši.

Z roko sem se napotil v torbo in s prsti objel še zadnjo pošiljko.

Nekoliko večje pismo sem poskusil trdno zatakneti za kljuko. Pri prvem poskusu se je skoraj izvilo, pri drugem pa je obstalo, zato sem se obrnil, da bi odšel. Noga mi je zastala. Dobermanov smrček si je najprej privoščil stopalo, potem bedro, ki je ko okamenelo viselo z mene. Umaknil je glavo nekoliko nazaj, me nekaj trenutkov prebadal z vodnatimi očmi, nato pa skočil za vogal.

Naredil sem korak nazaj proti vratom in prste prilepil na zvonec.

Zvonil sem in zvonil, kakor zvon, ki je pričel tolči opoldne, skrit v zvoniku cerkve, ki se je ravno obnovljena in mlada šopirila nad menoj in dobermanom, ki se je spet tiho pognal proti meni.

Odprla so se vrata in požrla dobermana. Dvoje začudenih oči je potem zastrmel v moje zalepljene prste.

Foto: Sašo Rainer

Franc Pečnik

Saj si

*Saj si, bog!
Si tisti, ki je,
zato te prosim lepo:
ne vznemirjaj se!*

*Si v travi, ki jo mendramo,
v drevesu obglavljenem,
si v vodi, ki jo svinjamo,
v človeškem zarodku zadavljenem.*

*Mogoče še v kakšnem srcu
dobiš prenočišče za noč ali dve,
brez svežih rjuh in hrane, seve,
potem pa zlepa ali z brco
v noč,
prav kakor na križu nekoč.*

*In tak, kot berač, si mi brat,
hodim s teboj od vrat do vrat.
In ko te poštarskih veščin naučim,
se - z lahkim srcem - poslovim.*

*Boš videl, kako te zdaj
pričakujejo povsod,
te pogostijo in govorijo:
Gospod, gospod!
Le na nekaj ne pozabi nikdar:
vsaj enkrat v tednu
ali pa rajši kar vsak dan,
jim prinašaj denar, denar!
In molči kot grob
o tem, kdo si, ne vstajaj
od mrtvih niti pred psi!*

Milena Cigler

O pisanju /vtisi iz literarne kolonije v Rogaški Slatini/

Torej, sedaj imam polno glavo nasvetov, kako pisati.

Polančka, ki skače okoli mize in razteguje testo, je zastarela. Morda bi bile zanimive njene travme, ki jih dobi, kadar pride k Neli ljubimec. (Nela je njena hči).

In tudi o mačkah pod mizo nihče več ne piše, niti če te mačke same odpirajo vrata. Mogoče bi postale zanimive, če bi skozi njih opisala zapitega Milana, kajti kaj je drugega kot zapit in len kot maček, če vse dneve žuli svoj mošt. Stoji pri oknu, žuli svoj mošt oz. zlije vase vse, kar teče, in ne misli na nič. To pa moram priznati, poguma mladim ne manjka, niti jim ni nerodno priznati, da kradejo vse živo - seveda literaturo - če je treba tudi iz Fausta, ampak vse to naredijo tako ljubko, da jih moraš imeti rad.

Naša ljuba domovina je dežela čudnih in zelenih zablod in naše pisanje mora odsevati ta čas. Ubogi Ferdo se najbrž obrača v grobu, ker je takrat slonel na podboju in se mi smehljaj, namesto da bi me še zadnjič v redu... in bi potem gotovo ne napisala pesmi, ki jo je mrcvaril sam „Cesar“.

Bolje bi storila, da bi bila oddala katero pesmico o Toniju, saj tista, ko mi Toni pokloni regratov cvet, je slavnega kritika navdala z ironijo, češ revici privošči samo regrat, namesto da bi jo peljal na zrezek itd, itd...

Tudi to zdaj vem, da se na ta svet nismo rodili, ampak smo prileteli na to staro „kuglo“ in potem je bila evolucija brez „r“, kajti gre za to, da je nekaterim všeč beseda kot taka in tako se bom zdaj nekaj časa ukvarjala s tem, da bom iskala zanimive besede in jim postavljala rime. Za začetek bo bolj zanimivo kot Polančka na kolesu, saj kolo je tako vsakdanja stvar, pa če je ona v moškem suknjiču in oprtana s škatlami polnimi jajc (še tako hecna, ni za v sodobno prozo). To ve tudi Dino, ki je tako od daleč prišel poslušat, da so besede sreča, življenje in cena tako obrabljene. Meni se najbolj obrabljen zdi moj pisalni stroj in moja služba, ker na terenu vedno težje najdeš kaj takega za v poezijo, kvečjemu če te kak pobesnel pes drži za hlačnico in moliš vse svetnike, kar je znak, da so genske zasnove za te molitvice zapisali v nas naši predniki in bi torej za začetek lahko pisala tudi o tem.

Foto: Sašo Rainer

Marijan Mauko

Tatrman

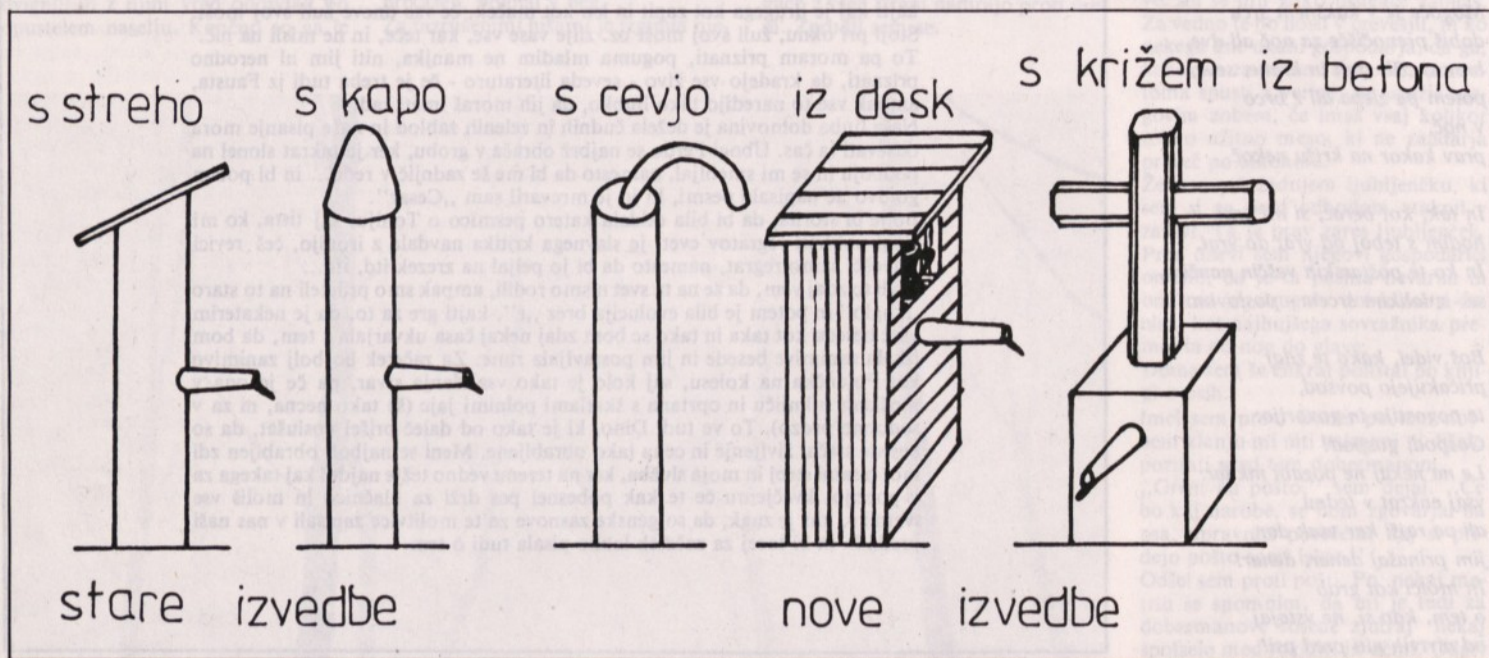
(Nadaljevanje in konec)

V Koroškem fužinarju (1. 2. 1966 št. 3, str. 33, Domače besiede) je zapisano: tatrman - pokončni leseni steber, na vrhu včasih izoblikovan v (turško) glavo, v njem cev, iz katere teče živa voda v korito. To se sklada s Prazniki Vinka Möderndorferja, kjer pravi, da so v Gradcu nosili na predpušno sredo šemo skozi mesto v predmestju Kurlau, kjer so jo zvečer zažgali. V spomin na dogodek iz leta 1532, ko so Gradčani po odhodu Turkov vodili ujetega Turka Tartara, privezanega h kolu, skozi mesto in ga potem v predmestju Kurlau umorili s plamenicami in kamenjem. K temu gre risba v Kärntner Bauernkalender iz leta 1944. Jože Pauše je povedal, da je bila enaka slika na čebeljnaku

Pregovor pravi - drži se kot tatrman. Ta pregovor še živi. Marija Marčič mi je letos povedala, da je njena znanka rekla otrokom, ki so prišli na obisk, da se držijo kot tatrmani. K temu še gre zapis Davorina Trstenjaka, o katerem je bilo govora v začetku.

To bi bilo vse o „jazbinški varianti“ idola, ki je na vrhu, kot pišejo, za okras. Pa ni res! Demon Taterman je za zaščito vode in ne za okras. Kakor je „pob“ na slemenu strehe некоč bil Florijan, ki je ščitil kašto, hišo in hlev pred požarom, so danes na strehi kake spake (zvezde, petelini itd...).

Enako opazimo pri tatrmanu, vendar je križ še zmeraj nekje v skladu s

Rekonstrukcija idola Tatermana, katerega je izdelal Lavterjev Nejča leta 1949 (Jazbina, Žerjav) in po opisu Avgusta Abrahama, ki ga je videl leta 1916 pri kmetu Oberu (Plat - Mežica).

na panjski kočnici (pri sosedu). Ta podoba je v skladu s fotografijo (Graber, Volksleben in Kärnten, 1941). Streha je okrogla z zaobljenim vrhom. Podobno je narisala tatrman kmetica s Sel-krog in ost na vrhu. Ti dokazi so vezani na Tartara Turka. Ta tatrman lahko poimenujemo graška varianta.

Naj še predstavim tatrmana, ki je vezan na demona Tatrmana. Leta 1949 sem pod Uršljo goro pri kmetu Lavterju videl, kako je starel stal na koritu in barval „ksiht“ nanovo izdelane glave s črno barvo (terom). Vprašal sem starca, če je to hudič, pa mi je povedal, da je to taterman, ki preganja tiste, ki kalijo vodo (ta dogodek je bil tudi vzrok, da sem leta 1980 začel zbirati gradivo o tatrmanu). Že omenjeni Avgust Abraham je „ksiht“ narisal s „čodri“, lasmi iz konjske žime. Ta je bila pritrjena tako, da so v zavrtano luknjo vstavili žimo in jo z lesnim klinom utrdili: klin so zabili med žimo v luknjo. Kapo je imel takšno, kot jo imajo vrtni palčki. Tudi „špera“ na lesi ali vereja imata tako zaključen vrh.

Anica Gorenjak-Janžekovič, ki je živela blizu Lavterja, je povedala, da je bil ta tatrman bolj podoben Kitajcu. Grauf Kreslin Ferdinand je povedal, da je bil некоč na vrhu tatrmana „pob“-pobova glava, kot je že zapisano. Jungmann pravi, da je tatrman šema, ki so jo za časa saturnalij stari Nemci častili kot kralja in posadili na bika, na koncu pa vrgli v ogenj. Morda je jazbinška varianta kaka sled tega demona.

I. Ž. zapiše (Slov. glasnik, letnik II., str. 381), da je sam videl mnogo tatrmanov, ki so imeli na vrhu primitivno izdelano človeško glavo.

tradicijo (glej skice).Še najbolj skazen je tatrman pri Graufu, ki ima na vrhu cev.

Moram pa povedati, da me je prav Graufov tatrman zaradi mogočnega korita spodbudil, da sem vztrajal pri raziskovanju.

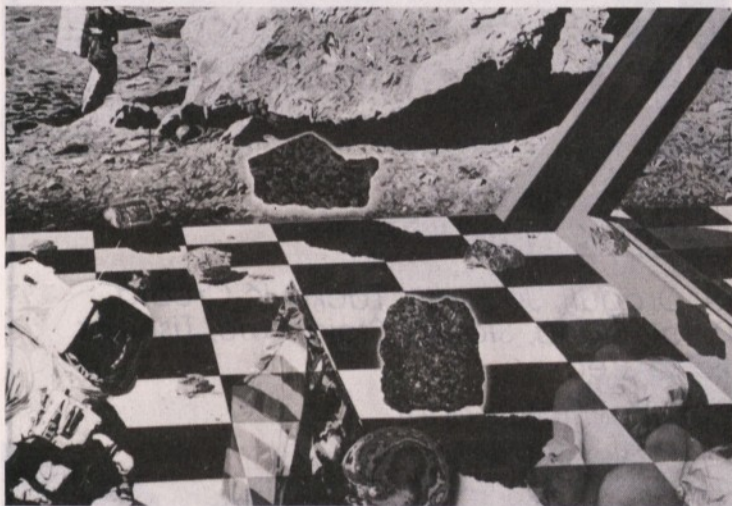
Pred prazniki, 29. novembra 1988, sem si pripravil nekaj skic, da bi naredil rekonstrukcijo idola demona Tatermana, katerega serh pokazal sodelavcu Jožetu Pavšetu. Ta je izdelal od brata, da je Lavterjev Nejča naredil tatrmana. Izdelal sem idola, kot ga je opisal Avgust Abraham in kot mi je ostal v spominu Lavterjev (glej fotografijo). Presenečen sem bil nad izdelkom. Umetnina res ni. Je pa podoben Kitajcu, kot je rekla Ana Janžekovič.

Ko je že govor o umetnina - našel sem, poleg Voranca, še dva slovenska umetnika, ki sta „videla“ tatrmana. To sta Danica Gala - Bem in Franc Cegnar (knjiga KORENINE ŽIVE). Gre za olja domačij onstran meja. Čudno pa je, da noben Korošec ne vidi tatrmana.

Upam, da bodo sedaj le „zagledali“ to koroško znamenitost.

To bi bilo vse, kar se je nabrlo o tatrmanu. Rad bi se zahvalil Koroški osrednji knjižnici dr. Franc Sušnik, osrednji knjižnici Srečko Vilhar v Kopru, Univerzitetni knjižnici Maribor, Univerzitetni knjižnici Brno in vsem znancem, sodelavcem in kmetom, ki sem jih moril, ko sem zbiral gradivo za ta zapis. Vsem prav lepa hvala in naj vam demon Taterman ohrani čisto in zdravo vodo!

Darko Slavec v galeriji Kolar

Ko je Darko Slavec pred petnajstimi leti začel samostojno umetniško pot, je dnevna kritika kaj hitro začela vzporejati njegova dela s tedaj modnim hiperrealističnim trendom, čeprav ga s to likovno smerjo razen eksaktnosti izvedbe ni povezovalo prav ničesar. Prav z veliko gotovostjo lahko predpostavljamo, da bi ga, če bi njegove slike prvič prišle v javnost pred tremi, štirimi leti, taista površna in slabo informirana domača kritika oblepila z etiketami „anahronizma“, hipermanierizma ali takoimenovanega „učnega slikarstva“ (pittura colta). Seveda bi šlo tudi v tem primeru za zmoto ali v najboljšem primeru za zasilno oznako, ki bi se nanašala le na videz, nikakor pa ne na bistvo Slavčevega slikarstva. Zakaj, ni težko dokazati.

Domneva o Slavčevi navezanosti na hiperrealizem pade tako z ikonografskega vidika kot z vidika oblikovnega ustroja njegovih podob. Hiperrealizem je namreč izhajal iz fotografske reprezentacije sodobne urbane (predvsem ameriške) stvarnosti in je skušal biti pri tem kolikor je le mogoče objektivni, ustvarjal je posnetke posnetkov neke resničnosti, ki je bila v določenem trenutku pred fotografskim aparatom in je bila nato prenešana na platno; v Slavčevem slikarstvu pa so se ob predmetih, vzeti iz resničnosti, nemalokrat pojavljali tudi čisto domišljijiski predmeti ali iz zgodovine slikarstva vzeti motivi, na povsem nepričakovan način vključeni v kompozicijski kontekst.

Rezultat teh soočenj so bile svojevrstne fantastične upodobitve, zgrajene po načelih likovne organizacije ploskve in toplo-hladnih kontrastov.

Hipermanierizem kot možna pobuda Slavčevih stvaritev pa ravno tako ne vzdrži, saj je po motiviki in načinu obdelave povsem drugačen od njegovih formulacij. Osredotoča se predvsem na mitološko tematiko, reprezentirano v akademski maniri, z občasnimi bizarnimi digresijami, ki naj bi nagradile njegov epigonski značaj in gledalca opozorile, da ima vendarle opravka s slikami, nastajajočimi ob koncu dvajsetega stoletja. Slavec teh značilnosti v svoja dela ne vnaša, kvaziintelektualistično sprevedanje mu je tuje, tako kot je njegovemu slikarstvu tuje kakršnokoli duhovno ozadje, ki ne bi izhajalo iz empirično preverljive materialne predstavnosti.

Dolga učna doba, natančen študij dosežkov nekaterih slovitih mojstrov iz minulih stoletij (predvsem Vermeerja in Ingesa) ter očaranost z novodobnimi fotografijami vesolja in z raziskovanjem le-tega povezane tehnologije so temeljne danosti Slavčevega opusa. Struktura površine, naj gre za lunino skorjo ali za hlebec kruha, in prostor, ki se lahko artikulira na toliko različnih načinov, sta prevladujoči konstanti Slavčevih likovnih razmišljanj. Iz teh postavk ustvarja razkošne, barvno intenzivne in v tehničnem oziru skrajno izbrušene alegorije v številnih različicah, s ponavljanjem zdaj tega, zdaj onega elementa v vedno drugačnem aranžmaju. Zdi se, da hoče slikar opozoriti na relativnost časa in prostora, na povezanost preteklosti s prihodnostjo skozi sedanost slike. Iz fundusa slikarskega spomina izbira pomenljive detajle, ki ga čustveno vznemirjajo, kot občutljiv opazovalec pa nenehno razmišlja o tem, kako tisto, kar je impresioniralo njega, predstaviti drugim. Iskanje optimalnega načina posredovanja vizualne zaznave je Slavcu nedvomno zavezujoč imperativ in prav z zavestjo, da je le s skrbnim proučevanjem percepcijskih zakonitosti moč doseči prepričljiv slikovni učinek, so nastale njegove najbolj dognane slike. In njihov čar ni v slojevitosti pripovedi, ki jo sugerirajo, temveč v poetični razsežnosti, ki jo slutimo za materialnostjo nosilca.

Brane Kovič

Klavdij Tutta v Galeriji likovnih umetnosti

Slikar Klavdij Tutta je razstavil v prostorih Galerije likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu opus del, nastalih v zadnjih dveh letih umetnikovega ustvarjanja. Govorimo lahko o celotni predstavitvi likovnega sveta ustvarjalca, ki je potreboval tako obširno srečanje z lastnim delom in seveda temu vzporedno tudi neposredno konfrontacijo z likovnim občinstvom. Naj bo posamezna slika, risba, grafika ali skulptura še tako likovno dovršena je vendarle le del celote, ne da bi se slikar tega sprva sploh zavedal. Slikovita izpovednost izražena v značilni metaforiki umetnikovega ustvarjalnega razpona nam ob registru likovnih učinkov kaže ustvarjalčevo celovito dožemanje in odkrivanje življenja, človeške biti in esence ustvarjanja. Umetnik svoja spoznanja izraža s simboli, ki so na prvi pogled jasni, kljub temu pa z repetitijo in razmeščanjem ustvari povsem nove pomene. Ti so mu potrebni za odslikavo lastnih spoznanj in interpretacijo novih vsebin. Tuttovi menhirji in dolmeni niso le prazgodovinski megaliti sepurkralnega pomena, niti preoblikovano kraško kamenje, so tudi erotična znamenja in čisto konkretno - rogovje bika. Bika upodablja z vso telesnostjo in močjo, včasih pa tudi kot nemočen korpus - izčrpan, v poslednji borbi darovan. Iz kaosa nenavadne pokrajine nastaja red, bijeta se dan in noč, tema se umika svetlobi. Pojavi se več sonc hkrati, sonce kot zvezda in sonce kot žareča krogla; vse je naslikano silovito, s sproščenimi zamahi, polnimi umetnikove energije, ki prehaja s slike v sliko ter nastane preplet prej nedokončanih misli.

Tutta začuti potrebo, da kot v filmskih slikah ustvari četrto dimenzijo. Začutimo čas, ki ga ne le živimo, slike nas vodijo v preteklost in v prihodnost, umetnik ima čudežno moč - časovni stroj vrti z izkustvi velikega Stvaritelja.

Prav tako se ne zadovolji z iluzijo prostora, zato njegovi liki kot objekti izstopijo iz slike v prostor in v tem trenutku razumemo Tuttovo slikarstvo kot povnovkrvno izpoved močne, likovno senzibilne osebnosti, ki odseva tudi v nastalih skulpturah. S skulpturami vključuje v lastno likovno doživetje resničen prostor in z mogočim haptičnim dojetjem odpre gledalcu nove možnosti, da suvereno vstopi v umetnikov likovni svet. Tutta obvlada gradnjo prostora na način spretnega režiserja, ki ustvari izsek iz življenja po meri njega samega z veliko mero samozavesti v prepričanju, da bo njegovo sporočilo berljivo tudi drugim.

Pri tem se umetnik opira na tradicijo za vsakršno komunikacijo odprtega mediterana, na liričnost in senzualnost ljudi, ki tam živijo, na specifično mediteranske krajine, ki je usodno zaznamovala generacije likovnih ustvarjalcev. Tutta nosi pečat genius loci, kar se kaže predvsem v racionalni tektonski gradnji, prežeti s čutnostjo, in v iskreni želji umetnika, da vzpostavi dialog z vsemi, ki so ga pripravljene sprejeti. Čeprav je njegov likovni jezik preprost, razumljiv in življenjski, literarno bi ga lahko poimenovali celo anekdotičen, je vpet med nadrealizem in simboliko, da ostaja skrivnosten in površnemu bralcu nikoli do kraja razumljiv.

Milena Zlatar

Akademski slikar in grafik Darko Slavec se je rodil 10. VI. 1951 v Postojni. Diplomiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani leta 1975. Po diplomii se je vpisal na slikarsko specialko, kjer je diplomiral pri prof. Gabrijelu Stupici. V letih 1977-1980 je obiskoval grafično specialko pri prof. Bogdanu Borčiču. Do sedaj je imel 33 samostojnih razstav ter sodeloval na 56 skupinskih razstavah doma in v tujini. Za svoje delo je prejel štiri nagrade doma in eno v tujini.

Akademski slikar Klavdij Tutta se je rodil leta 1958 v Postojni. Akademijo za likovno umetnost in postdiplomski študij grafike je končal v Ljubljani. Živi in ustvarja v Novi Gorici, kot samostojni umetnik. Ukvarja se s slikarstvom, grafiko, risbo in objekti. Sodeloval je na preko sto skupinskih razstavah doma in na tujem ter je za svoje delo sprejel 29 domačih in tujih priznanj.

Marijan Mauko
Tatman

GALERIJA

KOLAR

PRODAJA OLJNIH SLIK, GRAFIK IN SKULPTUR

Bahunek, Berthold, Boljka, Borčič, Černe, Dragulj, Jagodič, Lacković-Croata, Lavrenčič, Mihelič, Milič iz Mačve, Pečko, Rotar, Šlana, Slavec, Stojanović, Tisnikar, Tutta, Veličkovič, Zec

Prodaja izdelkov domače in umetne obrti
Prodaja plošč in kaset klasične glasbe
Prodaja likovnih monografij, plakatov in razglednic
Založniška dejavnost za področje umetnosti in kulture
Posredovanje likovnih razstav doma in v tujini

GALERIJA KOLAR, ŠOLSKA ULICA 5, 62380 SLOVENJ GRADEC, JUGOSLAVIJA, TELEFON (3862) 062 844 044

QUS
Slovenj Gradec

ntu

ko-si

uteks

mikon

prevent

dsss

proizvajamo

- usnje, okvirce, usnjene folije
- klasični montažni podplat
- ekstrudirane PVC profile
- TR granulati
- TR in PVC podplate
- sedeže iz gumirane žime in PU-PEN
- blazine iz gumirane žime
- vzglavnike
- notranje obloge avtomobilov iz polypresa
- kokos-sisal blazine za pohištvo, gradbeno in avtomobilsko industrijo
- avtomobilske sedežne prevleke
- izdelke zaščitne konfekcije
- športne rokavice
- izdelke usnjene galanterije
- izdelke medicinske in športne konfekcije
- jadra in rešilne jopiče
- zunanjetrgovinske in marketinške storitve

Foto: Sašo Rainer

In memoriam Herman Vogel

Ko je generacija študentov jeseni 1961 na slavističnem oddelku ljubljanske Filozofske fakultete preživljala prve literarnozgodovinske in lingvistične seminarske ure, se spoznavala med seboj in merila razsežnosti svoje mlade misli, se je v njej našel in izrazito poudaril žlahten koroški glas. Slišati ga je bilo, ko da prihaja iz neznanega in zato skrivnostne daljave, kjer je življenje urejeno po stari, ekzistenčno in duhovno varnost poudarjajoči slovenski podobi, ko da obvladuje široko znanje in ko da se je namenil v svoj novi življenjski vek napotiti z odločnostjo, da bo širina postala širina in da razdalje ne bodo rasle.

Bil je glas Hermana Vogla, ki mu je osnovni duhovni model podarilo življenje na Lomu nad Mežico, kjer je bil rojen 17. julija 1941. leta. Njegov miselni svet, ki je naraščal in se plemenitil v utečenosti in ne ravno brezskrbnosti kmečkega življenja, se je posrečeno spojil z novimi spoznavami s srednje šole, ki jih je Hermanu Voglu dala ravenska gimnazija. Imel je srečo, da se je šolal v letih, ko je gimnazija še spoštovala modrosti, njegova sreča je tudi bila — kot je pogosto rekel — da je ravensko gimnazijo tedaj vodila žlahtna osebnost dr. Franca Sušnika. Ni čudno, da je Herman Vogel prišel potem v Ljubljano s svojo izobliko-

vano duhovno postavo in da jo je skozi štiri leta študija slovenščine, srbohrvaščine in češčine nenehno krepil. Že v prvih ljubljanskih dneh smo zvedeli, da je Herman pesnik. Z Raven je prinesel gimnazijsko glasilo Vresje, ki mu je leta 1961, ko je bil maturant, objavilo nekaj pesmi. To je začetek njegove pesniške javnosti, iz svoje intimne pa je potem kar naprej in vse uspešneje stopal. Njega in vso njegovo generacijo smo posebej častili leta 1963, ko je odmevno nastopil v pesniškem zborniku Stiri-najst. Odtlej Herman Vogel ni bil več le skorajda stalna svojina številnih literarnih večerov, temveč je svoj pesniški glas močno sporočil javnosti, ki ga je v celoti spoznala leta 1968. Izšla je njegova prva samostojna pesniška zbirka Razdalje rastejo in potrdila čar ter žar njegovega pesniškega nazora. Zaziral se je v minulost tradicije in reda spokojnega kmečkega življenja, pred njim se je odpiral čas nove, nedoločljive dobe; ta življenjska dvojnost, ki jo je Herman občutil kot edino danost, se je neizbrisno razlila po vsej njegovi poeziji, ki se je zdaj ustavila v zbirkah (Razdalje rastejo, Ko bom bog postal, Romantika je iz groba vstala, Osoje in Pajčevina in sveder) in številnih papirjih, ki so ostali v predalih.

Že v študentskih letih je Hermana Vogla zamikala tudi esejistika. Z enako nadarjenostjo in sposobnostjo se je loteval jezikoslovnih in literarnozgodovinskih vprašanj, njegova strokovnost se je potrjevala ob urednikovanju pri Tribuni, Naših raz-

gledih, Dialogih in Objavah, reviji, ki je preživela samo leti 1968 in 1969, nato pa ugasnila kot spomin na zagnanost Hermana Vogla in ožjega kroga njegovih prijateljev, ki so se s samozaložbo literarne revije odločili domala spremeniti svet.

Več kot razveseljivo je bilo, da se je Herman Vogel leta 1973 odločil priti v Maribor. Prevezel je vodstvo ugledne slovenske založbe Obzorja, nazadnje je bil urednik za izvorno slovensko književnost. Niti pomisliti ni mogoče, da je 16. maja za vedno odšel v zrel ustvarjalni dobi svoje mladosti. Hermanov glas na srečo ostaja. V spominu odzvanja s številnimi nepozabnimi dejanji: odhajamo na Cankarjev Rožnik, odpravljamo se na Šmarno goro, obiskujemo se po različnih slovenskih koncih, ki so naš dom in od koder smo prišli v Ljubljano, potujemo na Gorenjsko, Koroško, Štajersko, na Kras in v Belo krajino, kjer oživljamo duha Prešerna, Prežihana, Miklošiča, Kosovela in Župančiča, poslušamo njegovo umirjeno, a učinkovito pripovedovano anekdotičnost ob Izidoru Sekuliću, Branku Čopiću, Milanu Kunderi, Jaroslavu Hašku, ki jih je prevajal v slovenščino... Hermanov glas ostaja za vedno v njegovi poeziji.

Vili Vuk

ODSEVANJA — časopis za leposlovje in kulturna vprašanja. Izdajajo: Občinska kulturna skupnost in Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec. Uredniški svet: Marjana Vončina, Mirko Krevh, Mirko Tovšak, Jože Potočnik, Alenka Horvat, Matjaž Gostenčnik in Karel Pečko. Uredniški odbor: Niko R. Kolar (glavni in odgovorni urednik), Andrej Mažuc (poezija in dramatika), Tone Turičnik (proza), Jure Juričan, Jerica Smolčnik in Vladimir Verdnik. Grafični urednik Rado Žaže. Tajnica uredništva: Marjana Štalekar.

Naslov uredništva: Občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec, Francetova 5, telefon: (062) 842-660

Tisk: ČGP Večer, Maribor. Naklada 500 izvodov. Cena izvida 15.000 din.

Časopis je oproščen prometnega davka.

JOŽE KRAMBERGER

Dovršena medijska sredstva, ki nam vsak dan servirajo množico agresivnih vizualnih sporočil, so v zadnjih desetletjih korenito spremenila način dojemanja sveta sodobnega človeka. Unificirana podoba velemestnega življenja je izbrusila tip moderne potrošniške družbe, ki se je iz bolj razvitih dežel Zahodne Evrope in Severne Amerike nezadržno širil v manj razvita okolja. Z estetiko šoka in vsiljivo perceptivno agresijo je odrazil tradicionalne vrednote starih kultur na rob in jim namenil zgolj še vlogo folklorne zanimivosti in etnografskega dokumenta. Umetnost se je seveda prav tako priklonila novemu načinu življenja. Iznšla je merilo, ki nikoli doslej ni bilo tako

relevantno in usodno: izvornost za vsako ceno, ki gre včasih celo tako daleč, da se zanemarjajo in zametujejo principi izražanja duhovne podobe kreativnega postopka in celo splošno sprejeti moralni vzorci, ki jih je sprejela naša civilizacija. Še posebej likovna umetnost se je razdrobila na množico najrazličnejših trendov in iskanj. Dvodimenzionalnost slikarske površine je postala pretesna, multimedialni pristop z izrabljanjem vseh mogočih in nemogočih sredstev se kaže kot quasi nujen pripomoček za subjektiven in „nov“ izraz. Zgolj čopič in barva veljata skorajda za staromodna. Študentje likovnih akademij se vračajo od standardov akademskega načina še preden so se celovito udomačili v konstantah likovnega jezika. Neučakano pač skušajo čimprej priti do svobodne likovne interpretacije in avtentičnega izraza, ki je tako zaželjen predvsem na likovnem tržišču v zahodnem svetu, kjer avtor brez na prvi pogled spoznavne lastne koncepcije skorajda nima kaj iskati. Le malo akademsko izoblikovanih slikarjev zato vztraja in obdrži osnovni aparat svoje metjejske usposobljenosti in v dialogu z realno pojavnostjo narave slikajo to kar vidijo in kar je prilično splošni podobi sveta, ki nas obkroža. Dosti več pa je likovnih amaterjev, ki se z bolj ali manj prirojenim talentom in brez umetnostnih šol skušajo dokopati do korektnega klasičnega likovnega izraza. Tisti boljši med njimi se z zavezanostjo standardnim tehnikam, načinom in vsebinam na svojevrsten način odzivajo na pretirani artizem in že prej omenjene

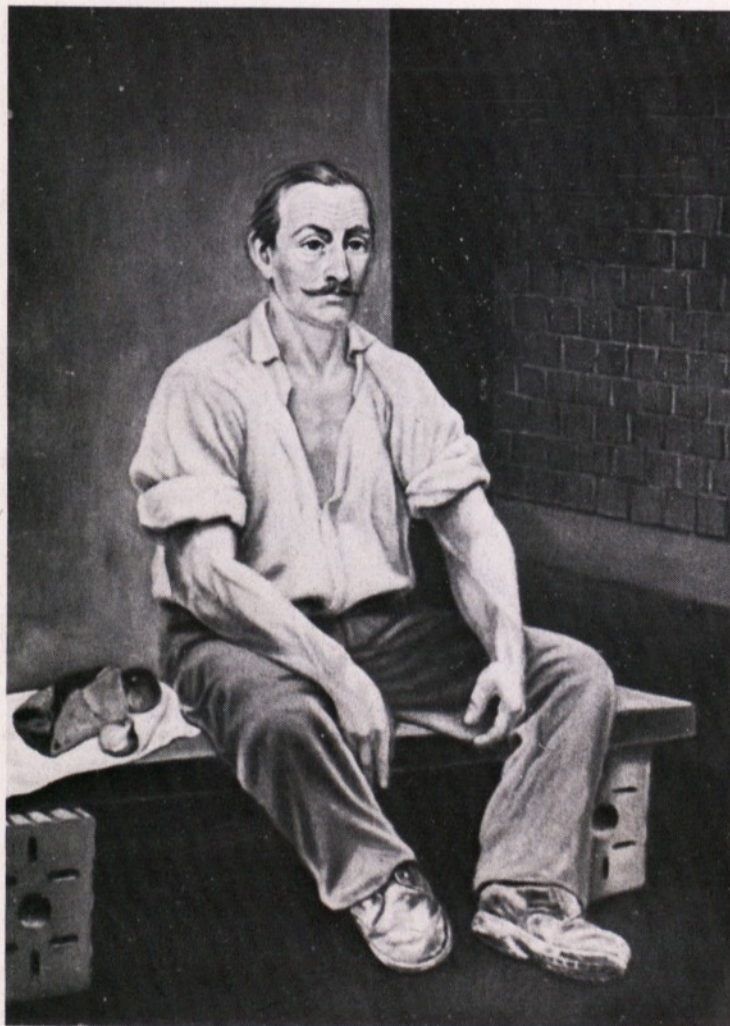
„sveže“ pristope za vsako ceno.

Med te zadnje nedvomno sodi tudi JOŽE KRAMBERGER, samouk, ki postaja vse bolj znan tudi širše po slovenskem prostoru. Brez kakršnegakoli spogledovanja z modernimi tendencami ali že ustaljeno tipiko naše naivne umetnosti, je trmasto vztrajal v svojem prizadevanju, da bi izpopolnil klasično tehniko lazurnega oljnega slikarstva, ki je zaznamovalo cela stoletja razvoja likovne umetnosti od renesanse naprej, z vrhom v baročnem slikarstvu. Z minuciozno natančnostjo pristopa k dvema motivoma, ki sta nekoč pomenila železni repertoar slikarske obrti: tihožitje in portret, a sta danes že skoraj povsem izgubila svojo vlogo, vsaj v nujni tradicionalni obliki. S portretnim slikarstvom Kramberger preizkuša svoje znanje in zmožnost psihološke upodobitve portretiranca. Z natančnim realističnim prikazovanjem najmanjše podrobnosti, zadobijo človeški liki na platnu mimo hiperrealistične prezentnosti nemalokrat nehote tudi nadrealistično noto. Okameneli obrazi pa nam priključijo v spomin italijanske manieristične portrete kakšnega Bronzina.

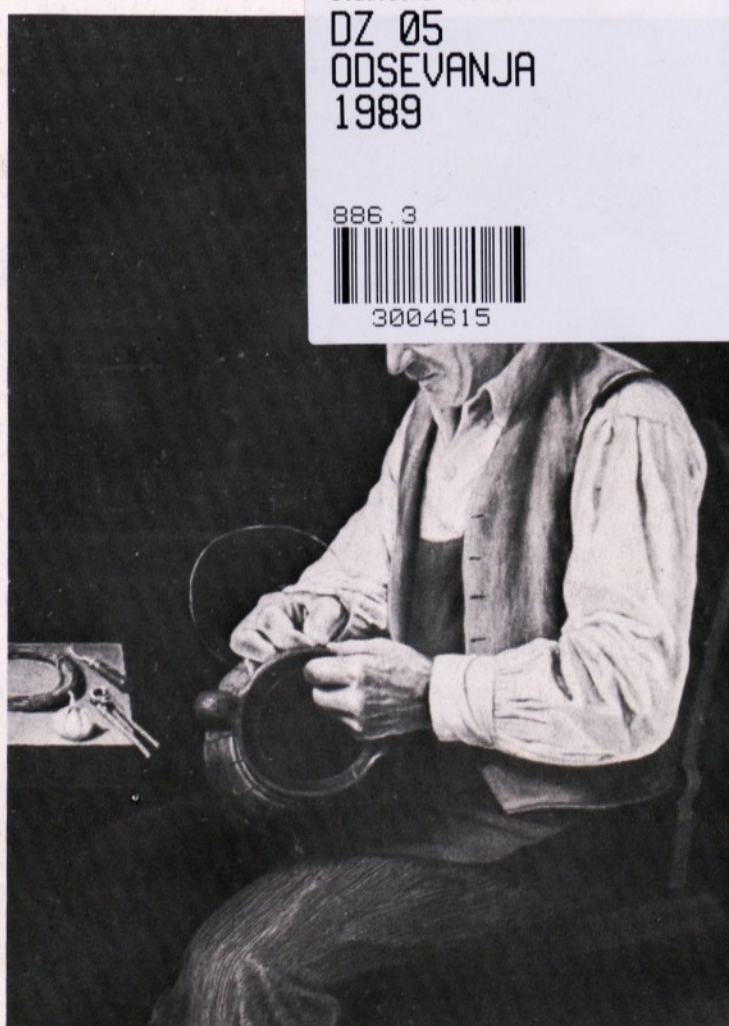
Še bolj se na tradicijo slikarstva vežejo tihožitja, ki v načinu artikulacije v mnogočem spominjajo na severnjaška in francoska tihožitja 18. stoletja, le da so tipično slovenska. Kompozicije sestavljajo sadeži, plodovi ter košare, koški in platneni povezi, ki so folklorno domači in zavestno domačijski. Nemalokrat se predmetom pridružil resnično starinski etnološki predmet, ki je že izginil iz našega vsakdanjega življenja, na oljni podobi pa interpretiran do zadnje podrobnosti postane živo pričevalen.

Kompozicija, premišljeno zgrajena na ateljejski mizi (ki je seveda tudi starinska, tipična kmečka mizica, največkrat nepogrnjena), ni nikoli pretirano bogata. Nasprotno: le dva ali trije predmeti so enakovredno poudarjeni pred nevtralnimi ozadjem in izluščeni iz indiferentne podlage. Njihova pridruženost prisotnosti in distanca pogleda, postavi predmete na mizo kot na oltar. To niso več čisto običajni darovi narave ali spretni izdelki iznajdljivih kmečkih rok, temveč so s posebnim avtorjevim čutnim odnosom povzdignjeni, avreolo nadnaravnega jim le še pridodaja hiperrealistična slikarska manira. Precej večje obvladovanje perspektive in proporcija, spretna roka ter neizmerna potrpežljivost pa ponuja na tej stopnji slikarju še smelejše in bolj poglobljene sižije. Predmetna simbolika, ki ji lahko sledimo, se ne veže na običajni univerzalni sistem simbolov, ki je bil prav pri tihožitjih v rabi predvsem v času baroka, temveč gre za bolj subjektivno ikonografijo, večinoma vezano na avtorjev intimni spomin iz otroštva. Kot takšna se je iz množice motivov izluščila podoba kruha, ki se kot pravi kult trdno veže na našo kmečko in katoliško tradicijo. Z globokim spoštovanjem je običajni slovenski hleb kruha - miznik, pred nas postavljen kot svetinja in hkrati opomin razkrajajočim se vrednotam naših očetov, ki so spoštovanje do kruha podedovali od svojih očetov.

Marko Košan

Jože Kramberger, Počitek, olje-platno, 1986

Jože Kramberger, Piskrovez, olje-platno, 1986

Študijska knjižnica
DZ 05
ODSEVANJA
1989

886.3

3004615

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RUVNE

COBISS